

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

(Донауковий та класичний етапи):
з підготовки до поточного і семестрового контролю
для студентів спеціальностей
052 «Політологія» та 054 «Соціологія»

Методичні вказівки

Випуск 381

Миколаїв – 2022

УДК 316.2+32(091)](076)

I-90

Автори: А. М. Фесенко, В. О. Чорна, Л. В. Броннікова, Б. Б. Бондарець

Рекомендовано до друку вченою радою Чорноморського національного університету імені Петра Могили (витяг з протоколу № 5 від 10 червня 2021 року).

Рецензент:

Ярошенко В. М., кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

I-90

Історія світової соціально-політичної думки (донауковий та класичний етап) : з підготовки до поточного і семестрового контролю для студентів спец. 052 «Політологія» та 054 «Соціологія» : метод. вказівки / А. М. Фесенко, В. О. Чорна, Л. В. Броннікова, Б. Б. Бондарець. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. – 68 с. – (Методична серія ; вип. 381).

Методичні вказівки містять загальний опис навчальної дисципліни «Історія світової соціально-політичної думки» (донауковий та класичний етап), змістовне наповнення тем, плани проведення семінарських занять та питання до самоконтролю й роздумів до них. Вони включають також комплекс завдань самостійної роботи студентів та приклад атестаційної контрольної роботи, критерії оцінювання виконаних робіт та знань студентів, перелік питань до екзамену, список рекомендованої літератури.

УДК 316,2,+32(091)](076)

© Фесенко А. М., Чорна В. О.,
Броннікова Л. В., Бондарець Б. Б., 2022

ISSN 1811-492X

© ЧНУ ім. Петра Могили, 2022

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. Зміст навчальної дисципліни	4
1.1. Мета, завдання та результати вивчення дисципліни	4
1.2. Структура та змістовне наповнення тем навчальної дисципліни.....	7
РОЗДІЛ 2. Семінарські заняття з дисципліни.....	18
РОЗДІЛ 3. Індивідуальні науково-дослідні завдання	43
3.1. Перелік завдань ІНДЗ	43
3.2. Вимоги до виконання окремих видів завдань ІНДЗ	47
РОЗДІЛ 4. Контроль за рівнем засвоєння студентами навчального матеріалу	49
4.1. Форми контролю та система оцінювання роботи студентів	49
4.2. Критерії оцінювання роботи студентів.....	52
4.3. Атестаційна контрольна робота та екзамен.....	55
Рекомендована література	62

РОЗДІЛ 1.

Зміст навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Історія світової соціально-політичної думки» є нормативною і входить до циклу дисциплін професійної підготовки майбутніх соціологів та майбутніх політологів. Вона викладається на *першому курсі* протягом усього навчального року (два семестри) паралельно зі «Вступом до спеціальності».

Навчальна дисципліна є складовою циклу професійної підготовки фахівців першого (бакалаврського) освітньо-кваліфікаційного рівня.

Вона передбачає вивчення матеріалу в тісному зв'язку з історичними та філософськими дисциплінами (що вже були опановані студентами-першокурсниками у школі, та тими, що викладаються на першому курсі університету), а також соціологічними та політологічними дисциплінами.

У цьому курсі вивчається послідовність основних етапів розвитку соціально-політичної думки із використанням хронологічно-історичного, проблемно-предметного, концептуального, персонального та національно-цивілізаційних аспектів подання й вивчення навчального матеріалу задля розкриття історичного шляху становлення й розвитку світового соціологічного та політологічного знання.

Теми курсу є «наскрізними», знаходячи своє вираження в багатьох галузевих і спеціальних дисциплінах, які вивчаються на подальших етапах професійної підготовки студентів-соціологів та студентів-політологів.

Методичні вказівки розраховані на вивчення *перших двох етапів становлення й розвитку соціально-політичної думки (донауковий та класичний)* та хронологічно доведені до першої чверті ХХ ст., що є *матеріалом першого та початку другого навчального семестрів*.

1.1. Мета, завдання та результати вивчення дисципліни

Мета навчальної дисципліни – представити розвиток соціально-політичного знання на тлі історичних епох та визначальних соціально-історичних процесів світової історії.

Завдання навчальної дисципліни:

- розкриття змісту етапів розвитку світової соціально-політичної думки;

- з'ясування змісту соціально-політичних вчень та авторських поглядів, соціологічних та політологічних концепцій, що мають визначальний для сучасного наукового знання характер;

- аналіз особливостей становлення й розвитку соціально-політичного знання під впливом визначальних факторів історичної доби, країни, цивілізації тощо.

Вихідні компетенції студента. У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

а) знати:

- основні етапи історії розвитку соціально-політичної думки, історичні коріння сучасних соціологічних та політологічних концепцій;

- умови виникнення соціологічного та політологічного підходів до вивчення соціальної реальності;

- базові теоретичні ідеї соціально-політичної думки, основні парадигми соціологічного та політологічного знання, що сформувалися протягом їхнього становлення й розвитку;

- основні соціально-політичні проблеми, які аналізувалися та вирішувалися на різних етапах формування соціологічного та політологічного знання.

б) уміти:

- оцінювати історичні умови розвитку соціально-політичної думки, знання;

- розкривати внесок того чи іншого мислителя, вченого, ідеолога у розвиток соціально-політичного знання у межах власної історичної епохи та в цілому;

- аналізувати й оцінювати соціально-політичну думку соціологічні й політологічні теорії з точки зору наукових та ідеологічних позицій їхніх представників;

- окреслювати послідовну ретроспективу й перспективу становлення різних теорій та шкіл;

- працювати з науковою історичною, соціологічною та політологічною літературою;

- працювати з теоретичними творами (першоджерелами) та здійснювати їх аналіз.

Відповідно до освітньої програми очікувані **результати навчання** включають вміння:

*А. М. Фесенко, В. О. Чорна,
Л. В. Броннікова, Б. Б. Бондарець*

1. Спеціальність 052 «Політологія»:

Програмні результати навчання (ПРН)	ПРН 1	Застосовувати критичне мислення, раціональну аргументацію, аналіз та синтез
	ПРН 11	Знати на відповідному рівні загальну природу та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи основні віхи розвитку уявлень про політику та її сучасні інтерпретації
	ПРН 13	Вільно володіти базовим професійним категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки

2. Спеціальність 054 «Соціологія»:

Програмні результати навчання (ПРН)	ПРН 1	Базові знання основних етапів розвитку соціологічного мислення та пізнання
	ПРН 3	Базові знання фундаментальних наук в обсязі, необхідному для засвоєння загально-професійних дисциплін
	ПРН 8	Світоглядна система знань щодо сучасних проблем розвитку суспільства, людського буття, духовної культури

Розроблена програма відповідає освітній програмі та зорієнтована на **формування компетентностей**:

1. Спеціальність 052 «Політологія»:

Фахові компетентності спеціальності (ФК)	ФК 1	Розуміння загальної природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи основні віхи розвитку уявлень про політику та її сучасні інтерпретації
	ФК 3	Вільне володіння базовим категоріально-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки
	ФК 5	Застосування ключових політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту

2. Спеціальність 054 «Соціологія»:

Історія світової соціально-політичної думки

Фахові компетентності спеціальності (ФК)	ФК 1	Здатність використовувати у професійній діяльності досягнення вітчизняної і зарубіжної соціологічної науки, методи соціологічних та маркетингових досліджень
	ФК 2	Здатність до вільного володіння й оперування найважливішими теоретико-методологічними поняттями і категоріями при дослідженні соціальних проблем

1.2. Структура та змістове наповнення тем навчальної дисципліни

Структура навчальної дисципліни

Структура навчальної дисципліни передбачає поділ навчального матеріалу за модулями, кожен з яких налічує окремі теми, виділення яких є необхідним і достатнім задля досягнення постановленої мети вивчення навчальної дисципліни.

Таблиця 1

Структура навчальної дисципліни

№ п/п	Теми	Лекції	Семинари
Модуль 1. Соціально-політична думка докласичної доби			
1	Соціально-історичний процес та етапізація розвитку соціально-політичної думки	2	2
2	Соціально-політична свідомість Стародавнього світу	2	2
3	Соціально-політична думка стародавнього Сходу	2	2
4	Соціально-політична думка доби європейської Античності: Стародавня Греція	2	2
5	Соціально-політична думка доби європейської Античності: Стародавній Рим та антична філософія історії	2	2
6	Соціально-політична свідомість, думка та філософія історії доби Середньовіччя	2	2
7	Ментальні зсуви та соціально-політична думка доби європейського Відродження і Реформації	2	2
8	Соціально-політична думка початку Нового часу: Н. Макіавеллі, Ж. Боден, утопічні комуністи	2	2
9	Соціально-політична думка XVII ст.: голландські та англійські мислителі	2	2

*А. М. Фесенко, В. О. Чорна,
Л. В. Броннікова, Б. Б. Бондарець*

10	Соціально-політична думка XVIII ст.: французьке Просвітництво та Американська революція	2	2
11	Філософія історії XVI–XVIII ст.	2	2
Модуль 2. Соціально-політична думка класичної доби			
12	Становлення соціологічної науки у XIX ст.: соціально-політичні погляди О. Конта та Г. Спенсера	2	2
13	Географічний детермінізм, соціал-дарвінізм та расоцентризм як напрями соціально-політичної думки XIX ст.	2	2
14	Політичні ідеології та вчення Нового часу. Лібералізм та консерватизм	2	2
15	Марксизм як система наукових та політико-ідеологічних поглядів	2	2
16	Соціалізм, комунізм та анархізм	2	2
17	Становлення політичної науки у XIX – на поч. XX ст.	2	2
18	Соціально-політичні теорії мас XIX – поч. XX ст.	2	2
19	Соціологічна наука та політична соціологія наприкінці XIX – у I чверті XX ст.	2	2
20	Цивілізаційний підхід до соціально-історичного процесу XIX–XX ст.	2	2

Змістовне наповнення тем навчальної дисципліни

Модуль 1. Соціально-політична думка докласичної доби

Тема 1. Соціально-історичний процес та етапізація розвитку соціально-політичної думки

Соціальні процеси та соціальні зміни. Поняття та форми соціально-історичного процесу. Спрямованість соціально-історичного процесу. Групи детермінант соціально-історичного процесу. Прогресистський унітарно-стадіальний та циклічний цивілізаційний підходи до соціально-історичного процесу.

Історична та археологічна періодизації історії людства. Проблеми періодизації всесвітньої історії на тлі соціологічних та соціально-філософських концепцій. Узагальнювальна періодизація: первісне суспільство, стародавня історія, середньовіччя, історія нового часу, новітня історія. Хронологічні рамки та рубежі історичних епох.

Історичні етапи становлення й розвитку світової соціально-політичного знання: донауковий, класичний та сучасний етапи. Центри зосередження світової соціально-політичної думки. Визначальні процеси та особливості еволюції соціально-політичної думки.

Методи вивчення світової соціально-політичної думки.

Тема 2. Соціально-політична свідомість Стародавнього світу

Світогляд та його структурні складові. Функції світогляду. Історичні форми світогляду та їх зміна.

Міф та епос як найдавніші форми відображення дійсності й світосприйняття в умовах первісного та раннього класового суспільства. Релігійний світогляд та його відмінності від міфологічного. Джерела міфологічного та релігійного світогляду. Філософський світогляд. Космоцентризм, теоцентризм та антропоцентризм.

Перші цивілізації та рабовласницький лад Стародавнього світу. Соціально-політична свідомість Стародавнього світу: загальні риси. Теорія «осьового часу» К. Ясперса.

Давньосхідний та європейський античний соціально-політичний світогляд: відмінності та закономірності прояву як цивілізаційні виміри.

Тема 3. Соціально-політична думка стародавнього Сходу

Консерватизм як домінанта давньосхідної соціально-політичної думки.

Пам'ятники соціально-політичної думки у Стародавньому Єгипті та цивілізаціях Месопотамії: апологія влади та нерівності.

Релігійно-політичне вчення Стародавній Індії: «Веди», «Махабхарата», «Закони Ману», «Артхашастра», буддизм, джайнізм.

Основні течії зосередження соціально-політичної думки Стародавнього Китаю: конфуціанство, моїзм, легізм, даосизм. Концепція війни Сунь Цзи.

Тема 4. Соціально-політична думка доби європейської Античності: Стародавня Греція

Ментальні особливості європейської Античності на тлі визначальних історичних процесів Стародавньої Греції та Стародавнього Риму.

Проаристократична та продемократична течії в історії становлення соціально-політичної думки Стародавньої Греції. Проаристократична течія: Піфагор, Геракліт, Сократ, Платон. ПрODEмократична течія: софісти, Демокрит, Аристотель, Епікур, грецькі стоїки.

Соціально-політичні концепції Платона та Аристотеля як вершина давньогрецької соціально-політичної думки. Ідеальна держава Платона. Протосоціологія та вчення про поліс Аристотеля. Концепції Платона та Аристотеля про форми правління, їх зміну.

Тема 5. Соціально-політична думка доби європейської Античності: Стародавній Рим та антична філософія історії

Розвиток соціально-політичної думки Стародавнього Риму на тлі визначальних історичних процесів й подій доби та політичної боротьби. Республіканський та імператорський Рим: особливості соціально-політичної думки. Рим та раннє християнство.

Соціально-політична концепція Цицерона. Римські стоїки: Сенека, Епіктет, Марк Аврелій.

Філософія історії та її зародження у добу Античності. Три парадигми бачення соціально-історичного процесу, закладені у античності: песимістично-регресистська, оптимістично-прогресистська та циклічна. Історіософські концепції Гесіода, Овідія, Демокріта, Епікура, Платона, Аристотеля, Тита Лукреція Кара. Історіософські погляди родоначальників історичної науки Геродота, Фукидіда, Полібія.

Тема 6. Соціально-політична свідомість, думка та філософія історії доби Середньовіччя

Середньовіччя як історична доба та феодалізм як суспільно-економічний та політичний устрій. Поширення християнства у Середземноморському регіоні та у Європі як один з визначальних соціально-історичних процесів доби. Початок світоглядних змін на фоні кризи рабовласництва. Релігійна свідомість та філософія історії раннього християнства та католицизму. Становлення теологічного бачення суспільства.

Соціально-політичне вчення раннього християнства: людина та сенс її життя у вченнях «батьків церкви»: Августин Блаженний. Католицизм та Фома Аквінський про соціально-політичну тематику. Середньовічні ересі. У. Оккам та М. Падуанський як опозиційні церковні мислителі.

Соціально-політична думка Візантії у добу Середньовіччя.

Тема 7. Ментальні зсуви та соціально-політична думка доби європейського Відродження і Реформації

Розклад феодалізму: доба Відродження (Ренесансу), Реформації та початок Нового часу європейської історії. Ранньокapіталістичні відносини.

Зміна світоглядної парадигми: ментальне розкріпачення та «вихід світського з тіні церковного»: секуляризація.

Філософія Відродження: загальні наголоси та основні представники. Основні напрямки соціальної філософії доби Відродження. Значення творчості гуманістів Відродження для розвитку соціального пізнання.

Реформація, суспільно-політичні бачення «батьків» Реформації: М. Лютер, Ж. Кальвін, Т. Мюнцер. Протестантизм та капіталізм.

«Тираноборці». Погляди Е. де Ла Боесі: постановка проблематики «піраміди влади» та «добровільного рабства».

Тема 8. Соціально-політична думка початку Нового часу: Н. Макіавеллі, Ж. Боден, утопічні комуністи

Політико-державний напрямок соціальної філософії початку Нового часу. Поява раціоналістичних концепцій політики: Н. Макіавеллі.

Погляди Н. Макіавеллі на народ, суспільство, державу, владу, фігуру правителя, політичну боротьбу та публічну політику. Макіавеллізм.

Суспільно-політична концепція Ж. Бодена: вчення про державний суверенітет, форми правління, власність, значення географічного фактору розвитку суспільства.

Утопічний комунізм: «проекти майбутнього» Т. Мора та Т. Кампанелли: усупільненої організації виробництва й праці, злиття держави та суспільства.

Тема 9. Соціально-політична думка XVII ст.: голландські та англійські мислителі

Основні суспільно-політичні процеси європейського Нового часу. Голландська та англійська буржуазні революції XVI–XVII ст. основні течії соціально-політичної думки Нового часу.

Перші теорії «природного права» та «суспільного договору» XVII ст.: Г. Гроцій, Б. Спіноза.

Політико-правове вчення Т. Гоббса та його уявлення про всеохоплюючу державу.

Дж. Локк та його політико-правова концепція як предтеча політичного лібералізму. Принципові відмінності концепцій Т. Гоббса та Дж. Локка.

Політичні табори часів Англійської буржуазної революції: «індипенденти» (Дж. Мільтон), «левеллери» (Дж. Лільберн) та «діггери» (Дж. Уїнстенлі).

Загальний буржуазно-демократичний тренд соціально-політичної думки XVII ст.

Тема 10. Соціально-політична думка XVIII ст.: французьке Просвітництво та Американська революція

Просвітництво як ментальний феномен та джерело соціально-політичної думки. Велика Французька буржуазна революція кін.

XVIII ст. та французьке Просвітництво. Історичне значення Просвітництва.

Ідейно-політичні табори французького Просвітництва: поміркований, радикальний та революційно-демократичний, утопічно-комуністичний. Соціально-політичні концепції Вольтера, Д. Дідро, Ш. Л. Монтеск'є, К. А. Гельвеція, П. А. Гольбаха, Ж. Ж. Руссо.

Велика Французька буржуазна революція та її політичні табори. Якобінці Ж.-П. Марат, М. Робесп'єр.

Утопічні комуністи Е. Мореллі, Г. Маблі, Ж. Мельє, Г. Бабеф.

Американська революція та війна за незалежність США. Вплив концепцій Дж. Локка, Французького Просвітництва та Французької революції на американську соціально-політичну думку. Федералісти та республіканці як ідейно-політичні табори Американської революції.

Соціально-політичні концепції «батьків-засновників» США О. Гамільтона, Дж. Адамса, Дж. Медісона, Т. Пейна, Т. Джефферсона, Б. Франкліна.

Тема 11. Філософія історії XVI-XVIII ст

Філософія історії Нового часу й доби Просвітництва та її основні парадигми: регресизм, циклізм та прогресизм.

Історіософські погляди М. Монтеня та Ж.-Ж. Руссо: регресизм та критицизм.

Циклічний погляд на історію Дж. Віко. Соціокультурна методологія у концепції ходу історії Дж. Віко.

Прогресистські соціально-історичні концепції І. Г. Гердера, І. Канта, А. Р. Тюрго, Н. Кондорсе, Ш. Л. Монтеск'є. Проблематика єдності та різноманіття історії людства, зовнішніх та внутрішніх рушійних сил історичного розвитку.

Тема 12. Становлення соціологічної науки у XIX ст.: соціально-політичні погляди О. Конта та Г. Спенсера

Виокремлення та інституціоналізація суспільних наук як відповідь на потреби часу. Виникнення й становлення соціології як науки, її виокремлення з філософії. Теоретико-методологічні засади соціології як новоутвореної науки. Позитивізм як методологія та його характерні особливості. Натуралізм.

К. А. Сен-Сімон про індустріальне суспільство та необхідність нової науки.

Система класифікації наук і місце в ній соціології за О. Контом. Вивчення суспільства як системи: соціальна статика та соціальна динаміка. Соціальний прогрес та проект «позитивної політики».

Натуралістична та еволюціоністська парадигми у соціології. Г. Спенсер як фундатор соціологічного еволюціонізму. Основні положення теорії еволюції стосовно природи та суспільства. Системний погляд на суспільство та теорія соціальних інститутів. «Боротьба за існування» та конкуренція як рушійна сила суспільства. Типи суспільств.

Політико-ідеологічні погляди Г. Спенсера: заперечення соціалізму, ліберальні погляди на свободу людини та державу, консервативні погляди на прогрес та реформи.

Органіцизм та його основні представники у соціології XIX ст. (П. Лілієнфельд та ін.).

Тема 13. Географічний детермінізм, соціал-дарвінізм та расоцентризм як напрями соціально-політичної думки XIX ст.

Окремі школи натуралістичної парадигми в соціології та соціально-політичній думці: географічна школа та її відгалуження – геополітика; соціальний дарвінізм та соціальна групова конфліктологія; расово-антропологічна (расоцентрична) школа.

Історичні витоки географічної школи в соціології. Географічний детермінізм та географічна школа: Г. Т. Бокль, Л. Мечников та ін.

Соціальний дарвінізм та соціальна групова конфліктологія: У. Беджгот, Л. Гумплович, У. Г. Самнер, Г. Ратценхофер та ін. Теорія суспільства як арени перманентної боротьби. Теорія соціальних груп та групової свідомості.

Расово-антропологічна школа: Ж. А. Гобіно, Ж. В. Лапуж, О. Г. Аммон, Х. С. Чемберлен. Теорія ієрархії рас та їх ролі в історії. Расоцентризм та расизм, «антропосоціометричні» дослідження. Р. Кіплінг та його уявлення про «тягар білої людини».

Тема 14. Політичні ідеології та вчення Нового часу. Лібералізм та консерватизм

Концептуальні засади вивчення політичних ідеологій: визначення поняття, природа, суспільні функції, класифікації.

Доба Просвітництва як переддень класичних ідеологій. Предтечі лібералізму та консерватизму. Суспільні умови формування лібералізму та консерватизму у XIX ст.

Класичний лібералізм та його основні представники (І. Бентам, Б. Констан, Дж. С. Мілль). Особливості поглядів Дж. С. Мілля. Політичні та економічні наголоси лібералізму. Еволюція лібералізму.

Класичний консерватизм та його основні представники (Е. Берк, Ж. де Местр, Л. де Бональд). Консерватизм проти лібералізму. Цінності консерватизму, соціокультурний та політичний виміри консерватизму. Еволюція та метаморфози консерватизму.

Політико-правові вчення російських лібералів та консерваторів II пол. ХХ ст. (Б. Чичерін, С. Муромцев, В. Соловйов, П. Струве, П. Милуков та ін.).

Тема 15. Марксизм як система наукових та політико-ідеологічних поглядів

Марксизм як наукова та ідеологічна система. Суспільні умови формування марксизму. Історичний матеріалізм як методологія дослідження економічних, соціальних, політичних реалій.

Марксистська концепція суспільного устрою та рушійних сил розвитку суспільства: спосіб виробництва та суспільно-економічна формація.

Марксистська класової структури суспільства, держави, класової боротьби та соціальної революції.

Марксистська унітарна лінійно-стадіальна концепція соціально-історичного процесу як прогресу та послідовної зміни суспільно-економічних формацій.

Тема 16. Соціалізм, комунізм та анархізм

Суспільні умови формування соціалізму як ідеології. Предтечі соціалістичної ідеології. Поняття та ціннісні наголоси соціалізму. Різновиди соціалізму. Соціалізм і комунізм.

Утопічний соціалізм ХІХ ст.: К. А. Сен-Симон, Р. Оуен, Ш. Фур'є, Е. Кабе. Марксистський комунізм як різновид соціалізму. Марксистське вчення про капіталізм, пролетаріат, пролетарську революцію, державу «диктатури пролетаріату», соціалізм та комунізм як фази комуністичної формації. Соціал-реформізм та становлення соціал-демократії, розкол у марксизмі та погляди на соціалізм Е. Бернштейна.

Немарксистські різновиди соціалізму: Ф. Лассаль, В. Вейтлінг, О. Бланкі. Анархізм та його течії. П.-Ж. Прудон, мютюелізм. Анархо-комунізм М. Бакуніна та П. Кропоткіна.

Російська революційна демократія (О. Герцен, М. Огарьов, М. Чернишевський, М. Добролюбов, М. Бакунін, П. Лавров, М. Ткачов, народники та народовольці) та російський соціалізм (Г. Плеханов,

В. Ленін, Л. Троцький та ін.) XIX – поч. XX ст. Більшовики та меншовики, їхня роль у суспільно-політичних процесах у Росії поч. XX ст.

Політична боротьба у таборі соціалістів XIX – поч. XX ст. Історична доля марксизму та соціал-демократії.

Тема 17. Становлення політичної науки у XIX – на поч. XX ст.

Виникнення й становлення політичної науки та політичного напрямку у соціології. Інституціоналізація політичної науки та її методології у II пол. XIX ст. у Європі та США, створення національних політологічних шкіл (німецька, французька, американська, англійська, російська). Особливості американської та європейської тенденцій розвитку політичної науки.

Політичні складові вчень О. Конта та Г. Спенсера. Політична соціологія та вчення про державу у марксизмі. Теоретики консерватизму Ж. де Местр та Л. де Бональд про суспільство та владу. Вчення Г. Гегеля про державу та громадянське суспільство, зовнішню політику. А. де Токвіль: концепція демократії та соціальної революції.

Історичні предтечі елітаристського погляду на суспільство, владу, управління. Поняття «еліта» та поділ «еліта – маси». Суспільна зумовленість появи теорії еліт у XIX ст., її «жорсткого» та «м'якого варіантів» та ставлення до демократії. Зв'язок теорії еліт з макіавеллізмом. Г. Моска про еліту як політичний / управлінський клас, концепція оновлення еліти та двох типів управління суспільством. В. Парето: еліта як суспільний феномен, генеральна місія еліт, концепція циркуляції еліт, елітні типи «левів та лисиць». «Правляча» та «неправляча» еліти, тенденція еліт до занепаду. Причини та логіка революції.

Партологія М. Острогорського та Р. Міхельса. «Залізний закон олігархічних тенденцій», проблема переродження політичних партій та управлінських апаратів як заперечення можливості демократії та соціалізму.

Груповий та владно-організаційний виміри політики. Теорія груп інтересів А. Бенглі. Теорія політики, влади і легітимності, бюрократичної організації М. Вебера.

Російський конституціоналізм. Політико-правова думка Росії II пол. XIX ст. – поч. XX ст. в контексті становлення політичної науки: П. Новгородцев, Б. Чичерін, С. Муромцев, П. Струве, П. Милоков тощо.

Геополітика (Ю. Р. Челлен, Ф. Ратцель, К. Хаусхофер) та її базові доктрини. Марксистські та немарксистські теорії імперіалізму.

Тема 18. Соціально-політичні теорії мас XIX – поч. XX ст.

Зв'язок теорії еліт та теорії мас у соціології та політології. Ставлення до мас у предтеч теорій еліт та мас класичної доби. Ф. Ніцше про «надлюдину».

Психологічний напрямок в соціології та політології.

Уявлення про натовп, основні риси натовпу, поведінку та ватажків натовпу, механізми навіювання та зараження у натовпі за Г. Ле Бомом, Г. Тардом, С. Сігеле. Теорія наслідування Г. Тарда та інстинктивізм У. Мак-Дугала. Теорія навіювання В. Бехтерева. Психоаналітична теорія З. Фрейда. Теорія «героїв та натовпу» М. Михайловського, революційного натовпу Л. Войтоловського.

Роль мас в історії за концепціями Г. Ле Бона та Х. Ортегі-і-Гасета.

Класичні теорії мас: марксистська та консервативно-елітістська. Проблематика ролі мас, еліт та вождів в історії.

Тема 19. Соціологічна та політична соціологія наприкінці XIX – у I чверті XX ст.

Е. Дюркгейм: концепції соціальних норм та патологій (аномії), поділу суспільної праці, типології суспільних форм, соціальної солідарності та поступу соціально-історичного процесу. Теорія солідаризму та синдикалізму Л. Буржуа, Л. Дюгі.

Базові категорії «розуміючої соціології» М. Вебера. М. Вебер як соціолог економіки, політики, влади та бюрократії, релігії. Погляди на капіталізм М. Вебера та В. Зомбарта.

Психологія народів Г. Ле Бона, Ф. Гіддінгса, М. Лацаруса, Г. Штейн-таля, В. Вундта. Теоретики соціал-дарвінізму про психологію народів.

Внесок у соціологію Г. Зіммеля та В. Парето. Ф. Тьонніс та його уявлення про типи суспільств. Соціологічна концепція суспільної системи та соціальної взаємодії Ч. Х. Кулі. Т. Веблен та його концепція «бездіяльного класу» та класового зумовленого споживання.

Соціологія та історіософія II пол. XIX – поч. XX ст. Росії (М. Данилевський, П. Лавров, М. Кареев, М. Михайловський, В. Соловійов, М. Ковалевський, Л. Гумільов, Л. Мечников, С. де Роберті, С. Соловійов, С. Ключевський, та ін.).

П. Сорокін: концепції соціальної структури та соціальної мобільності, соціологія революції.

Тема 20. Цивілізаційний підхід до соціально-історичного процесу

Поняття «цивілізація», «культура», їх співвідношення. Цивілізаційний підхід до соціально-історичного процесу. Циклізм як методологічна

засада цивілізаційного підходу. Порівняння цивілізаційного та формаційного підходів.

Поняття локальних цивілізацій та заперечення принципу єдності загальносвітового розвитку з позицій циклізму історії. Цивілізаційно-циклічні теорії: М. Данілевський, О. Шпенглер, А. Дж. Тойнбі. Протиставлення культури і цивілізації. Теорія пасіонарності Л. Гумільова у світлі цивілізаційного підходу.

Концепція А. Дж. Тойнбі про рушійні сили локальних цивілізацій та формула «виклик – відповідь».

Соціокультурна динаміка як рушійна сила соціально-історичного процесу, концепція соціокультурної динаміки П. Сорокіна.

РОЗДІЛ 2.

Семінарські заняття з дисципліни

Семінар 1. Соціально-історичний процес та етапи розвитку соціально-політичної думки

Мета заняття: сформуванню уявлення про соціальні зміни, соціально-історичний процес та на цьому ґрунті визначити логіку й методологію вивчення історії розвитку соціально-політичної думки.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Соціологічна теорія соціальних змін.
2. Поняття соціально-історичного процесу та соціально-історичного розвитку, класифікація моделей соціально-історичного процесу.
3. Періодизації всесвітньої історії у світлі теорій / моделей соціально-історичного процесу.
4. Етапи розвитку світової соціально-політичної думки: загальний огляд.
5. Методи вивчення історії світової соціально-політичної думки.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Які основні положення висуває соціологічна теорія соціальних змін?
2. У чому полягають принципи відмінності між еволюційними та революційними соціальними змінами?
3. У чому полягають відмінності між поняттями «соціальна трансформація», «прогрес», «модернізація»? Як адекватно оперувати поняттям «соціальний прогрес»?
4. Яка проблематика знаходиться у фокусі уявлень соціологічної та політичної науки при здійсненні аналізу соціальних змін?
5. Якими питаннями / проблемами займаються філософія історії та соціологія історичного процесу, в чому полягає їх наукове значення?
6. Який зміст вкладається у наукову категорію «соціально-історичне», у чому полягає сенс оперування поняттями «соціально-історичний процес» та «соціально-історичний розвиток» у світлі теорії соціальних змін?

7. Які основні моделі соціально-історичного процесу виділяють соціологи Г. Осипов та Л. Московічев? У чому полягають основні відмінності між ними?

8. Як співвідносяться періодизації всесвітньої історії, прийняті у рамках історичної науки, з соціологічними моделями соціально-історичного процесу?

9. Які основні етапи розвитку світової соціально-політичної думки виділяються сучасною наукою? У чому полягає сенс такої етапізації?

10. Які методи використовуються під час вивчення розвитку світової соціально-політичної думки? Чим обґрунтовується використання цих методів?

Семинар 2. Соціально-політична думка Стародавнього Сходу

Мета заняття: охарактеризувати соціально-політичну думку Стародавнього Сходу в цілому та за окремими мислителями, розкриваючи специфіку, загальний внесок у наукове й ідеологічне бачення соціуму та держави.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Соціально-політична філософська думка Стародавнього Близького Сходу (Єгипет, Месопотамія).
2. Соціально-політична філософська думка Стародавньої Індії.
3. Соціально-політична філософська думка Стародавнього Китаю.
4. Загальні особливості та специфіка соціально-політичної філософської думки Стародавнього Сходу.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. У чому полягають основні ідеї соціуму та державності, висунуті думкою Стародавнього Єгипту та держав Месопотамії? Які пам'ятники думки, у яких фігурують ці ідеї, вам відомі?
2. Чому розвиток соціально-управлінського знання у Стародавньому Світі асоціюють з «управлінськими революціями» (за А. Кравченком)?
3. Які основні вчення та пам'ятники соціально-політичної думки дала світу Стародавня Індія?
4. Чому буддизм можна вважати прогресивним напрямом давньоіндійської та взагалі стародавньої соціально-політичної філософії?

В чому його принципова відмінність від домінуючих на той час уявлень про суспільство та державність?

5. Які основні течії зосередження соціально-політичної думки виділяються у Давньому Китаї? Які відмінності між ними можна вважати принциповими?

6. Кого з відомих соціально-політичних філософів Стародавнього Китаю ви можете назвати? До яких течій вони належать та який внесок зробили у розвиток соціально-політичної думки?

7. Який настрій є домінуючим у соціально-політичній думці Стародавнього Сходу в цілому: консервативний чи прогресистський? Чому?

8. Як можна пояснити домінування ідей сакральності владного порядку та суспільної нерівності, характерних для соціально-політичної філософії Стародавнього Сходу?

Семінар 3. Соціально-політична думка доби Античності: Стародавня Греція

Мета заняття: охарактеризувати соціально-політичну думку античної доби, виділяючи її специфіку відносно давньосхідної та акцентуючи на плюралістичності підходів давньогрецьких / давньоримських мислителів до соціальних та політичних проблем.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Історична та цивілізаційна характеристика Античності.
2. Соціально-політична філософська думка аристократичного спрямування Стародавньої Греції: Піфагор, Геракліт, Сократ, Платон.
3. Соціально-політична філософська думка продемократичного спрямування Стародавньої Греції: софісти, Демокрит, Аристотель, Епікур, стоїки.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Які цивілізаційні відмінності характеризують античні середземноморські цивілізації порівняно з давньосхідними? На якому суспільно-економічному та політичному фундаменті вони сформувалися?
2. Чому у античну добу можна спостерігати плюралізм соціально-політичної думки, конкурування у ній проаристократичної й продемократичної течії? Яких головних представників проаристократичної

та продемократичної течії ви можете назвати у хронологічному порядку? Чим зумовлюється віднесення того чи іншого мислителя до тієї чи іншої течії?

3. У чому полягає спадковість та ідейна єдність між соціально-політичними ідеями Піфагора, Геракліта, Сократа й Платона?

4. Які основні соціальні, політичні та етичні складові містить проєкт ідеальної держави Платона? Які відмінності між раннім та пізнім поглядами Платона на суспільно-державний устрій?

5. Як Платон ставився до писаного закону, принципу законності? Які вади Платон приписував демократії?

6. Які форми правління виділяв Сократ, а які – Платон? Як розуміти поняття «аристократія», «тимократія», «олігархія», «плутократія», «тиранія» при визначенні форм правління?

7. Чому і як відбуваються переходи між різними формами правління за Платоном?

8. Які головні соціально-політичні ідеї відстоювали софісти? У чому полягали відмінності між різними поколіннями софістів? У чому полягала особливість поглядів софістів на право?

9. Які погляди на суспільство та його історичну еволюцію відстоював Демокрит? У чому полягав зв'язок між матеріалістичною філософією Демокрита та його вченням про суспільство? Чи суперечать погляди Демокрита на рабство і його віднесення до демократичної течії?

10. Який зв'язок між поглядами на суспільство просліджується у Демокрита та Епікура? Чому Епікура кваліфікують не лише як «продемократа», а й як «проліберала»?

11. Які головні теми у межах соціально-політичної думки розробляв Аристотель? Які базові засади концепції полісу висунув Аристотель? У чому полягає різниця між «політією» та «демократією» за Аристотелем?

12. На чому базувалася концепція Аристотеля про форми правління? Які є відмінності між формами правління, що їх виділяли Платон та Аристотель? Яку форму правління Аристотель вважав оптимальною та чи мріяв він про «ідеальну державу»?

13. Яку роль грає аристотелевський принцип «золотої середини» у концепції полісного соціуму та його оптимальної форми правління?

14. Чому Аристотеля метафорично називають «першим соціологом»? Яку соціологічну тематику він розробляв?

15. Яких грецьких стоїків Ви можете назвати? Який існує зв'язок між філософією, етичною та соціально-політичною складовою вчення грецьких стоїків?

Семінар 4. Соціально-політична думка Стародавнього Риму та антична філософія історії

Мета заняття: розглянути внесок давньоримських мислителів у розвиток соціально-політичної думки та сформуванню уявлення про історіософський напрям античної соціально-політичної думки в цілому.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Історична та цивілізаційна характеристика Стародавнього Риму.
2. Соціально-політична думка Стародавнього Риму: Цицерон та Тит Лукрецій Кар.
3. Соціально-політичні погляди римських стоїків.
4. Антична філософія історії: концептуалізації, грецькі та римські мислителі.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Які схожості та відмінності між давньогрецькою та давньоримською цивілізаціями ви можете навести? Який вплив на римських завойовників спричинила давньогрецька культура та філософська традиція? Які паралелі можна провести між давньогрецькими та давньоримськими соціально-політичними мислителями?
2. Які соціальні та політичні теми порушував Цицерон та як вони співвідносилися з його власними громадянсько-політичними поглядами, позиціями?
3. У чому полягає особливість ставлення Цицерона до рабів та рабства?
4. Чому Цицерон відстоював змішану форму правління, які складові та переваги він в ній бачив?
5. Яких римських стоїків ви можете назвати та які ідеї їм належать? У чому полягає особливість соціально-політичних поглядів Епіктета та як вони пов'язані з його особистою долею?
6. Які питання порушувалися грецькими та римськими мислителями в рамках філософії історії? Які принципи історичного дослідження започаткували Геродот та Фукидід?
7. Які підходи до бачення ходу історії сформувалися у Античності, які між ними відмінності та які мислителі уособлюють ці підходи?
8. У чому полягає песимістичність трактування ходу історії Гесіодом та Овідієм?
9. У чому полягає історичний прогресизм Демокрита та Тита Лукреція Кара?

10. Яку модель історичного кругообігу на ґрунті циклічного підходу запропонував Полібій? Які відмінності між концепціями форм правління Полібія, Аристотеля, Платона, Сократа?

Семінар 5. Античність і Середньовіччя крізь призму свідомості та змін світоглядної парадигми

Мета заняття: сформувані уявлення про світоглядні засади Стародавнього світу та зміну світоглядної парадигми під час переходу від доби Античності до Середньовіччя, оперуючи категоріями міфу, релігії, філософії.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Світогляд Стародавнього світу: міфологія, релігія, філософія.
2. Зміна світоглядної парадигми під час переходу від доби Античності до Середньовіччя.
3. Особливості релігійної свідомості раннього християнства пізньої Античності та європейського середньовічного католицизму.
4. Християнська філософія історії «батьків церкви».

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Що таке світогляд? Які його структурні складові та функції ви можете назвати?
2. Чому світогляд доби Стародавнього світу був не світсько-філософським, а релігійним?
3. Які існують схожості та відмінності між міфологічним й релігійним світоглядом? Як відбувалася зміна світоглядної парадигми у Стародавньому світі?
4. Які основні риси середньовічного суспільного устрою у Європі ви можете назвати?
5. Яка відбулася зміна світоглядної парадигми при переході від Античності до Середньовіччя у Європі?
6. Чому християнство стало офіційною релігією спочатку у пізньому Римі, а потім і у середньовічних державах Європи?
7. Які погляди на всесвіт, людину та соціум запропонувало християнство? Які світоглядні засади під них підводилися?
8. Яку модель історії відстоювало християнство? Що таке «Град Божий» та в чому його історична місія?

9. У чому полягають основні відмінності між раннім християнством пізньої Античності та європейського католицизму?

10. Як офіційна церква доби європейського Середньовіччя тлумачила питання влади? Що таке «теократія», «теократична держава»?

11. Чому Середньовіччя називають «темними віками» в соціокультурному відношенні? Чи співвідноситься це якось з поширенням та офіційним статусом християнства?

12. Чи може католицизм розглядатися не лише як віровчення, а й як політична ідеологія стосовно середньовічної Європи?

Семинар 6. Соціально-політична думка доби Середньовіччя

Мета заняття: охарактеризувати соціально-політичну думку доби Середньовіччя, наголошуючи на її релігійно-ідеологічній зумовленості та підкореності світського духовному.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Соціально-політичні ідеї ранньохристиянських «батьків церкви».
2. Соціально-політична думка класичного католицизму.
3. «Опозиційна» соціально-політична думка у європейському Середньовіччі.
4. Соціально-політична думка Візантії.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Хто з ранньохристиянських «батьків церкви» виявився найбільш впливовим? Чому?
2. Чим обґрунтовував Августин Блаженний необхідність підкорення світської влади духовній?
3. Які погляди на працю відстоював Августин Блаженний та чи стали вони характерними для доби Європейського Середньовіччя?
4. Як і навіщо Фома Аквінський намагався синтезувати релігійне вчення із філософією?
5. У чому проявилася схожість, а у чому відмінність між соціально-політичними вченнями Августина Блаженного та Фоми Аквінського?
6. У чому можна провести паралелі між вченням Фоми Аквінського та поглядами Аристотеля?

7. Які аргументи Фома Аквінський наводив, обґрунтовуючи монархічний устрій та феодальні порядки?

8. Якими є соціально-політичні та духовні коріння середньовічних релігійних ересей? Що спільного у соціально-політичних поглядах, пропагованих різними еретичними рухами та їхніми вождями?

9. Чому протест проти феодальних порядків у Середньовіччі набував форми релігійних ересей?

10. Хто з відомих релігійних мислителів кинув виклик пануючим у католицькому Середньовіччі політичним поглядам? З чим був пов'язаний їх політичний протест?

11. Які погляди опозиційних релігійних мислителів випередили свій історичний час?

12. У чому проявилася специфіка соціально-політичної думки Візантії? Що вкладалося у поняття «християнська імперія»?

13. Які основні положення були висунуті у соціально-політичному вченні патріарха Фотія?

Семінар 7. Соціально-політична свідомість й думка доби Відродження та Реформації

Мета заняття: зафіксувати ментальні зсуви доби Відродження та Реформації, формуючи на цьому тлі уявлення про нові соціально-політичні ідеї, що відповідали духу доби.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Соціально-ментальна характеристика доби європейського Відродження.

2. Філософія Відродження: загальні наголоси та основні представники.

3. Соціально-політична думка часів Реформації: Т. Лютер, Ж. Кальвін, Т. Мюнцер.

4. Соціально-політичні ідеї «тираноборців»: Е. де Боссі.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Які основні ментальні зсуви відбулися у добу Відродження? Чому ця доба носить таку історичну назву?

2. У чому проявляється гуманістична налаштованість філософії відродження та у чому полягає контраст зі світоглядними засадами

католицького Середньовіччя?

3. Яких видатних мислителів доби Відродження ви можете назвати?

4. Яку соціально-політичну проблематику підняв рух Реформації? На якому соціально-політичному підґрунті він розгортався?

5. З чим пов'язане швидке розгортання реформаційного руху? Чи став протестантизм лише внутрирелігійним розколом?

6. Які соціально-політичні ідеї висувалися лютеранством, а які – кальвінізмом?

7. Що вкладається у поняття «протестантська етика», чому вона пов'язується з «духом капіталізму» (у термінології М. Вебера)?

8. Чим відрізняються соціально-політичні погляди Т. Мюнцера від поглядів інших вождів Реформації? Чи був Т. Мюнцер «утопічним комуністом»?

9. Хто такі «тираноборці»? Як Е. де Ла Боесі розкрив механізм утвердження тиранії та «добровільного рабства»?

Семінар 8. Соціально-політична думка на початку Нового часу

Мета заняття: розглянути основні соціально-політичні концепції, висунуті мислителями початку Нового часу та визначити їх внесок подальший у розвиток соціально-політичної думки.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Соціальні процеси та зміни Нового часу (сер. XVI–XVII ст.).
2. Соціально-політичні ідеї та концепції Н. Макіавеллі.
3. Соціально-політичні ідеї та концепції Ж. Бодена.
4. Соціально-політична думка утопічного комунізму: Т. Мор та Т. Кампанелла.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Які основні соціальні зміни фіксуються на початку Нового часу? У чому проявляється розклад феодальних та становлення капіталістичних відносин?

2. У чому полягав методологічний розрив поглядів на політику Н. Макіавеллі з політико-державними поглядами доби Середньовіччя? Чому Н. Макіавеллі часто називають «батьком політології» та «першим політтехнологом»?

3. Що таке принцип «реальної політики»? У чому полягає смисл порівняння політиків з «левами» та «лисицями»?

4. Чому від ім'я Н. Макіавеллі пішло метафоричне поняття «макіавеллізм» та у чому полягає його смисл?

5. Які соціологічні та соціально-психологічні підгрунття підводив Н. Макіавеллі під свою концепцію політики, влади, держави?

6. У чому полягав основний внесок у розвиток соціально-політичної думки Ж. Бодена? Чи був Ж. Боден ідеологом абсолютизму, чи навпаки, предтечею лібералізму?

7. Які ідеї висували представники утопічного комунізму, від чого вони відштовхувалися? Що вкладається у поняття «утопічний»?

8. У чому схожість, а у чому відмінності між проектами Т. Мора та Т. Кампанелли?

9. З чим пов'язана тодішня актуальність та подальша «живучість» комуністичних проєктів переустрою світу?

Семінар 9. Соціально-політична думка XVII ст.: голландські та англійські мислителі

Мета заняття: розглянути соціально-політичні концепції часу у світлі настання доби буржуазних революцій у Європі, виділяючи їх наукове та ідейно-політичне значення.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Соціально-політичні ідеї та концепції Г. Гроція й Б. Спінози.
2. Соціально-політичні ідеї англійських революціонерів XVII ст.
3. Соціально-політична ідеї та концепція Т. Гоббса.
4. Соціально-політична ідеї та концепції Дж. Локка.
5. Концепції «природного права» та «суспільного договору»: спільне й відмінне у різних мислителів.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Що означають поняття «природні права» та «суспільний договір»? Кому належать перші цілісні концепції в цьому плані? На яких ідейних попередників з доби Античності спиралися ці концепції?
2. Які основні положення концепцій «природного права» та «суспільного договору» висували Г. Гроцій та Б. Спіноза?

3. Якими були ідейно-політичні табори англійських революціонерів XVII ст., хто був в них ідейно-політичними вождями та чий соціально-політичні інтереси вони виражали?
4. У чому полягали відмінності між індепендентами та левеллерами?
5. Який з таборів англійської революції висував ідеї утопічного комунізму?
6. У чому своєрідність трактування Т. Гоббсом «суспільного договору»?
7. Чому Т. Гоббс порівнював державу з «Левіафаном»?
8. Які основні положення висував у своїй концепції «природного права» та «суспільного договору» Дж. Локк? Чому він вважається одним з перших теоретиків буржуазного лібералізму та демократизму?
9. У чому полягав сенс та прогресивність висунутої Дж. Локком концепції поділу державної влади на гілки?
10. У чому принципова відмінність між концепціями Дж. Локка та Т. Гоббса?

Семінар 10. Соціально-політична свідомість та думка Французького Просвітництва

Мета заняття: охарактеризувати соціально-політичну свідомість та думку доби Просвітництва в контексті основних трендів Нового часу, ідеологічної підготовки Великої французької буржуазної революції, акцентуючи на внеску французьких просвітників у подальший розвиток наукової думки, наступне становлення соціологічної та політичної науки.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Загальна характеристика думки Просвітництва та його історичного значення.
2. Соціально-політична думка поміркованого та радикального табору Просвітництва (Вольтер, Д. Дідро, К. А. Гельвецій, П. А. Гольбах).
3. Соціально-політичні ідеї та концепції Ш. Л. Монтеск'є.
4. Соціально-політична думка революційно-демократичного табору: Ж.-Ж. Руссо та якобінці.
5. Соціально-політична думка французького утопічного комунізму: Е. Г. Мореллі, Г. Маблі, Ж. Мельє, Г. Бабеф.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Які основні думки та погляди пропагували діячі Просвітництва? У чому полягає їх історичне значення для XVIII ст.?
2. На які ідейно-політичні табори розділяється соціально-політична думка французького Просвітництва та інтереси яких соціальних сил ці табори виражали? Хто з діячів французького Просвітництва до якого з таких таборів належав?
3. Хто з відомих діячів французького Просвітництва безпосередньо пропагував революцію?
4. Які погляди Вольтера та Ш. Л. Монтеск'є вказують на їх належність до поміркованого табору? У якій площині погляди Вольтера були найбільш радикальними?
5. На яких підставах К. А. Гельвеція та П. А. Гольбах зараховують до радикального ідейно-політичного табору?
6. Які концепції суспільства та влади висунув Ш. Л. Монтеск'є? У чому полягає схожість та відмінність концепцій влади Ш. Л. Монтеск'є та Дж. Локка?
7. Які погляди К. А. Гельвеція та П. А. Гольбах вказують на їх пробуржуазну позицію? З якими іншими мислителями їх можна порівняти?
8. У яких питаннях погляди Ж.-Ж. Руссо різко контрастують із поглядами інших французьких Просвітників?
9. У чому полягала особливість тлумачення Ж.-Ж. Руссо «суспільного договору»? Як Ж.-Ж. Руссо тлумачив «народний суверенітет» на протигагу «суспільному договору»?
10. Чи можна революційні та антибуржуазні погляди Ж.-Ж. Руссо вважати комуністичними?
11. Які основні ідеї висували представники французького утопічного комунізму? Хто з них діяв під час самої Французької революції та яку роль він у ній зіграв?
12. Які політичні ідеї висували революціонери-якобінці та які засоби вони використовували для їх просування?

Семінар 11. Соціально-політична думка Американської революції та філософія історії XVI–XVIII ст.

Мета заняття: охарактеризувати американську соціально-політичну думку в руслі загальних трендів історичної доби та представити основні

підходи до філософії історії, висунуті у зазначених хронологічних межах на тлі загального розвитку соціально-політичної думки.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Американської революція та війна за незалежність: загальна характеристика доби.
2. Соціально-політична думка «батьків-засновників» США: федералісти та республіканці.
3. Філософія історії XVI-XVIII ст: загальна характеристика.
4. Філософія історії М. Монтеня, Е. Г. Мореллі та Ж.-Ж.-Руссо.
5. Філософія історії Дж. Віко.
6. Філософія історії «прогресистів»: І. Г. Гердер, І. Кант, А. Тюрго, Н. Кондорсе, Ш. Л. Монтеск'є.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Чому війна за незалежність США одночасно кваліфікується як Американська революція?
2. На які ідейно-політичні табори розділяється соціально-політична думка американських соціально-політичних мислителів та інтереси яких соціальних сил ці табори виражали? Хто з відомих діячів належав до якого з цих таборів?
3. У яких питаннях проявилася схожість поглядів французьких просвітників та американських революціонерів? Хто з американських діячів брав участь у Великій французькій буржуазній революції?
4. Які погляди відстоював О. Гамільтон та чому вони є найбільш консервативними по відношенню до всіх інших?
5. Які представники американської соціально-політичної думки були найбільш революційно налаштовані у своїх поглядах?
6. Які мислителі заклали основи філософії історії Нового часу? На які течії розділялися історіософські погляди XVI-XVIII ст.?
7. Які історіософські погляди належали М. Монтеню та Ж.-Ж. Руссо, що їх об'єднує між собою?
8. Які історіософську концепцію висунув Дж. Віко та на яких методологічних засадах вона розбудована?
9. Чому прогресистське бачення у філософії історії виявилось домінуючим у XVIII ст.? Які відомі мислителі уособлювали тогочасний історичний прогресизм?
10. Які фактори історичного поступу розглядали І. Г. Гердер та Ш. Л. Монтеск'є?

11. Які мислителі ставили питання про єдність людської історії та своєрідність її проявів у окремих народів, внесок їхніх культур у загальні надбання людства?

Семінар 12. Становлення соціологічної науки у XIX ст. та соціально-політичні погляди О. Конта

Мета заняття: розглянути процес становлення соціологічної науки та її методологічні засади, ілюструючи ці процеси науковою творчістю та соціально-політичними концепціями О. Конта.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Суспільні передумови становлення соціологічної науки.
2. Методологічні засади становлення соціології: позитивізм та проєкт соціології як науки О. Конта.
3. «Соціальна статика» та «соціальна динаміка» О. Конта.
4. Теорія прогресу та «закон трьох стадій» О. Конта.
5. Індустріальне суспільство та реформаційний проєкт «позитивної політики» О. Конта.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Які етапи розвитку соціологічної науки виділяються у сучасній літературі?
2. Якими були суспільні передумови становлення соціологічної науки у XIX ст.? Які методологічні засади були покладені у її основу та що означає термін «позитивізм»?
3. Яку систему наук запропонував О. Конт та які засади соціологічної науки він визначив як провідні? Хто був його безпосереднім попередником?
4. Чому контівський аналіз суспільства можна уявляти як «прото-системний»? Що вміщують площини аналізу, які О. Конт позначив термінами «соціальна статика» та «соціальна динаміка»?
5. На яких засадах, за О. Контом, базується соціальний порядок та державність?
6. Які погляди на соціальний розвиток та прогрес відстоював О. Конт? У чому полягає логіка «закону трьох стадій»?
7. Як О. Конт ставився до революцій?

8. Який проект прогресивного переустрою суспільства запропонував О. Конт? На яких засадах він базувався?

9. Якими були погляди О. Конта на релігію та її місце у соціальному порядку?

Семінар 13. Натуралістична та еволюціоністська парадигми в соціально-політичній думці

Мета заняття: дати загальну характеристику соціологічного натуралізму та органіцизму, акцентуючи на розробках нижчезазначених вчених та шкіл, їх сильних та слабких сторонах, а також на ідейно-політичному вимірі соціал-дарвінізму, групової конфліктології, расоцентризму та геополітики.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Органіцизм як соціологічний підхід.
2. Еволюціонізм та закони соціальної еволюції Г. Спенсера.
3. Модель суспільства та класифікації суспільств; погляди на індивіда, державу, соціальні відносини, «боротьбу за існування», еволюцію та прогрес Г. Спенсера.
4. Географічний детермінізм: географічна школа та школа геополітики.
5. Соціальний дарвінізм та соціальна групова конфліктологія.
6. Расово-антропологічна школа та расоцентризм.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. У чому полягає логіка органістичного підходу у соціології? Хто був його найбільш знаковими представниками у XIX ст. і кого можна назвати у числі історичних попередників?
2. Які основні концепції висувалися в рамках органістичного підходу?
3. На чому базувався соціологічний еволюціонізм Г. Спенсера? Як на його ґрунті Г. Спенсер вибудовував бачення суспільства як системи?
4. Чому еволюціоністські погляди Г. Спенсера кваліфікують як соціал-дарвіністські та як оцінку несе ця характеристика?
5. Як еволюціоністські погляди Г. Спенсера проявилися у його ставленні до прогресу, революцій, реформ?

6. Які типи суспільств виділяв Г. Спенсер та які ключові відмінності між ними він вбачав?

7. У чому полягає значення спенсерівської концепції соціальних інститутів?

8. Яке бачення свободи та держави відстоював Г. Спенсер? Чому він негативно ставився до соціалізму?

9. У чому полягає принцип географічного детермінізму? Які концепції висувалися представниками географічної школи у соціології?

10. Хто належав до когорти соціал-дарвіністів? Які спільні позиції вони відстоювали?

11. Які основні концепції соціал-дарвінізму та групової конфліктології були висунуті наприкінці XIX – на поч. XX ст.?

12. Які основні теми порушували представники расово-антропологічної школи?

13. Чому погляди соціал-дарвіністів та расових антропологів мають не лише соціологічне значення, а й ідеологічний вимір? У чому політична небезпека запропонованих ними підходів та уявлень?

Семінар 14. Політичні ідеології та вчення Нового часу. Лібералізм та консерватизм

Мета заняття: розглянути класичні політичні ідеології Нового часу як систематизації соціально-політичних поглядів для практичних потреб політики й державотворення із відповідними теоретичними узагальненнями про суспільні функції й сучасні класифікації ідеологій, та сформувані уявлення про дві з них – лібералізм і консерватизм.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Природа політичної ідеології, її особливості та функції.
2. Класифікація політичних ідеологій.
3. Кристалізація альтернативних політичних ідеологій у XIX ст.
4. Лібералізм як ідеологія класичної доби та його подальша еволюція.
5. Консерватизм як ідеологія класичної доби та його подальша еволюція.
6. Політико-правові вчення російських лібералів та консерваторів II пол. XX – поч. XX ст. (Б. Чичерін, С. Муромцев, В. Соловійов, П. Струве, П. Милоков та ін.).

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Чим ідеологічний світогляд відрізняється від філософського, релігійного, наукового?
2. На яких суспільних підґрунтях виникає політична ідеологія?
3. Які функції виконує політична ідеологія у суспільно-політичних процесах та завдяки яким механізмам ці функції реалізуються?
4. Хто є носіями політичної ідеології та яку роль грає кожен з таких носіїв у її просуванні у суспільстві?
5. На яких засадах класифікуються політичні ідеології?
6. Чому XIX ст. стало добою ідеологій? Яку роль у цьому зіграли доба Просвітництва та Великої Французької буржуазної революції?
7. Які ідеології відносяться до класичних та на чому ґрунтувалася кожна з них? Які взаємини та опозиції мали місце між ними у класичну добу?
8. Які основні ідеї відстоював класичний лібералізм в цілому та його конкретні теоретики?
9. Які основні ідеї відстоював класичний консерватизм в цілому та його конкретні теоретики?
10. Як еволюціонували лібералізм та консерватизм у подальшому? Чим зумовлювалася еволюція лібералізму та консерватизму?
11. Які основні ідеї висували російські ліберали та російські консерватори II пол. XIX ст.? Як вони ув'язувалися із суспільно-політичними процесами у Росії цієї історичної доби?

Семинар 15. Соціологічне та політологічне вчення марксизму

Мета заняття: сформувані цілісне бачення про марксизм як систему соціально-політичних поглядів з одного боку, та ідеологічне вчення комуністичного типу – з іншого, наголошуючи на внеску К. Маркса і Ф. Енгельса у соціологічну та політичну науку та прикладному значенні їх наукових розробок для ідеологічних потреб.

Питання, що виносяться на обговорення

1. К. Маркс і Ф. Енгельс як науковці та ідеологи; поняття «історичний матеріалізм», «економічний детермінізм», «марксизм».
2. Концепція суспільного устрою та рушійних сил розвитку суспільства: спосіб виробництва та «суспільно-економічна формація».

3. Концепція класової структури суспільства, класової боротьби, держави та соціальної революції.
4. Формаційна концепція поступу історії.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. На яких теоретико-методологічних та філософських засадах будували своє суспільне вчення основоположники марксизму?
2. Який економічний фундамент підводили теоретики марксизму під своє соціологічне та політологічне уявлення про суспільство?
3. Чим відрізняються поняття «спосіб виробництва» та «суспільно-економічна формація»?
4. Чим, на думку марксистів, є класова боротьба у суспільстві та у історії?
5. Як марксизм розглядав інститут держави та державної влади?
6. Яку модель поступ історії запропонували основоположники марксизму?
7. Яку роль у історії марксизм відводив соціальним революціям? На чому ґрунтувалося таке бачення?
8. У чому відмінність бачення суспільного прогресу за марксизмом та за іншими мислителями XVIII–XIX ст. (А. Тюрго, Н. Кондорсе, О. Конт, Г. Спенсер)?
9. Які політичні висновки робили основоположники марксизму зі свого вчення про суспільство?
10. Чому основоположники марксизму пророкували неминучу загибель капіталізму та революційний перехід до комунізму?
11. На яких соціально-економічних засадах, за марксизмом, має ґрунтуватися комуністична суспільно-економічна формація?

Семинар 16. Соціалізм, комунізм та анархізм як ідеології

Мета заняття: сформувані цілісні уявлення про політичні ідеології «лівого спектру» Нового часу та комплексі соціально-політичних ідей, що висувалися відповідними мислителями.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Суспільні умови формування соціалістичної ідеології у XIX ст.
2. Утопічний соціалізм XIX ст. Немарксистський революційний та робітничий комунізм / соціалізм.

3. Марксистський комунізм як різновид соціалістичної ідеології.
4. Соціал-реформізм, соціал-демократія: сутність ідеології та взаємини з марксизмом.
5. Анархізм, його течії та взаємини з іншими соціалістичними проектами.
6. Революційно-демократична та соціалістична думка у Росії у XIX – на поч. XX ст.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Які різновиди соціалістичної ідеології мали місце у класичну добу? Чим обумовлені відмінності між ними?
2. Який зміст вкладається у поняття «соціалізм», «комунізм», «утопічний соціалізм», «соціал-демократія»?
3. Які мислителі представляли утопічний соціалізм XIX ст.? На яких засадах вони будували свої погляди? Чому їх позначають як «утопістів»?
4. Чому марксистський комунізм одержав у класичну добу настільки значне очищення та впливовість? Яка історична доля його спіткала у подальшому?
5. Яку історичну роль марксистський комунізм відводив пролетаріату? Чому саме йому?
6. Як суміщалися наукові та ідеологічні погляди основоположників марксистського комунізму?
7. Як марксистський комунізм оперував поняттями «комунізм» та «соціалізм»? У чому тут полягала відмінність з іншими представниками соціалістичної ідеології?
8. Що вкладалося марксизмом у поняття «диктатура пролетаріату»?
9. Що означає поняття «соціал-реформізм»? Чим провідники соціал-реформізму відрізнялися від утопічних соціалістів?
10. У яких взаєминах знаходилися між собою комуністи та соціал-демократи, починаючи з кін. XIX ст.? Чим були обумовлені такі взаємини?
11. Чи можна вважати анархізм течією у соціалізмі, або ж окремою ідеологією? Чи є анархістський проект утопічним?
12. У яких взаєминах знаходилися між собою анархісти та інші соціалісти, починаючи з кін. XIX ст.? Чим були обумовлені такі взаємини?
13. На якому ґрунті розійшлися погляди К. Маркса і Ф. Енгельса з М. Бакуніним?

14. Якою специфікою відрізнялася революційно-демократична та соціалістична думка Росії? На яких суспільно-політичних процесах ця своєрідність виросла?

15. Чим стали більшовизм та меншовизм у історії Росії?

Семінар 17. Становлення політичної науки у XIX – на поч. XX ст.

Мета заняття: розглянути процес становлення політичної науки та її методологічні засади, охарактеризувати внесок окремих мислителів та розглянути визначальні для політичної науки концепції, висунуті ними.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Початок окреслення та інституціоналізація політології як науки у XIX – на поч. XX ст.

2. Концепція демократії та соціального прогресу А. де Токвіля, концепція громадянського суспільства та держави Г. Гегеля.

3. Еліти та групи інтересів у владі. Класичні теорії еліт Г. Москі та В. Парето, теорія політичних груп А. Бентлі.

4. Партологія: класичні партологічні концепції М. Острогорського та Р. Міхельса.

5. Концепція влади та концепція бюрократичної організації / адміністрування М. Вебера.

6. Концепції імперіалізму та геополітики кін. XIX – поч. XX ст.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. З чим пов'язане становлення політичної науки саме у XIX ст.? У якому вигляді вона інституціоналізується? Чим відрізняється предмет політичної науки від предмету держави і права?

2. Які з провідних мислителів XIX ст. зробили свій внесок у становлення політичної науки? Які концепції можуть претендувати на статус політологічних і чому саме?

3. Які погляди на демократичну організацію та відправлення влади висував А. де Токвіль? Які застереження щодо демократії та небезпек її викривлення він зробив?

4. Як А. де Токвіль розкривав тематику суспільного прогресу, ролі революційних та неревольюційних його сценаріїв? Якою є специфіка поглядів А. де Токвіля на революцію?

5. Як Г. Гегель уявляв громадянське суспільство? Який механізм взаємодії держави та громадянського суспільства він запропонував?
6. На яких підгрунтях базувалося елітістське бачення суспільного устрою?
7. Які основні положення в рамках теорії еліт висунув Г. Моска?
8. Які соціологічні та соціально-історичні підгрунтя під політичну елітологію заклали В. Парето?
9. У чому полягали відмінності групового підходу до державної влади від елітістського та інституційного?
10. Яку модель влади запропонував А. Бентлі?
11. На чому базувалися класичні партіологічні концепції М. Острогорського та Р. Міхельса? У чому криються небезпеки «олігархізації» політичних партій?
12. Яку концепцію влади висунув М. Вебер? Як він оперував поняттям «легітимність» та які види легітимності розглядав?
13. У чому полягав основний зміст бюрократичної концепції організації та адміністрування М. Вебера? У чому її сильні та слабкі сторони?
14. Які основні теорії імперіалізму були розроблені наприкінці XIX – на поч. XX ст.? У чому полягали відмінності між ними? У чому проявлялася їх тогочасна актуальність?
15. Які основні наголоси робили фундатори геополітики? Чи є в'язок між ними та поглядами соціал-дарвіністів і расових антропологів?

Семинар 18. Соціально-політичні теорії мас XIX – поч. XX ст.

Мета заняття: розкрити внесок фундаторів теорії мас у розвиток соціологічних, соціально-психологічних та політологічних уявлень про визначальні суспільні процеси.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Постановка питання про маси у наукових та ідеологічних конструкціях XIX – I пол. XX ст.
2. Маси, натовпи та ватажки у теорії Г. Ле Бона та В. Бехтерева.
3. Маси, натовпи та ватажки у теоріях М. Михайловського та Л. Войтоловського.
4. Теорія інстинктивності та несвідомого у психології мас У. МакДугалла, У. Троттера, З. Фрейда, К. Г. Юнга.
5. Теорія злочинного натовпу С. Сігеле.
6. Теорія мас як публіки та теорія механізму наслідування Г. Тарда.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. З чим пов'язана актуалізація тематики мас у науці та у ідеологічних доктринах ХІХ ст.?
2. Як пов'язані між собою класичні теорії мас та класичні теорії еліт? Чим від них відрізнялося марксистське бачення мас?
3. Які психологічні механізми розглядалися в плані замовлення поведінки мас як визначальні?
4. Які основні положення в рамках теорії мас належать Г. Ле Бону? Як він ставився до ролі мас у історії та у майбутньому?
5. Як Г. Ле Бон описував взаємодію маси з ватажками?
6. Чим уявлення М. Михайловського та Л. Войтоловського відрізняються від поглядів Г. Ле Бона?
7. Які положення психології мас висувалися У. МакДугаллом та У. Троттером?
8. Що є схожим, а що відмінним у поглядах на маси З. Фрейда та Г. Ле Бона?
9. У чому специфіка підходу до мас К. Г. Юнга?
10. Чому С. Сігеле розглядає натовп як злочинне утворення?
11. Яку теорію мас та на яких засадах запропонував Г. Тард?

Семінар 19. Соціологічна наука на рубежі ХІХ–ХХ ст.

Мета заняття: розглянути поступальний розвиток соціологічної науки на рубежі ХІХ–ХХ ст. століть та основні концепції, що належать до соціологічної класики, які визначили внесок їх авторів у подальший розвиток соціологічного знання.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Соціологія Е. Дюркгейма, солідаризм та синдикалістський федералізм Л. Буржуа і Л. Дюгі.
2. Соціологічні концепції В. Парето, Г. Зіммеля та М. Вебера.
3. Соціологія капіталізму Г. Зіммеля, М. Вебера, В. Зомбарта та Т. Веблена.
4. Соціологічна концепція типів суспільства Ф. Тьонніса.
5. Психологічний напрям у соціології: Ч. Х. Кулі, Г. Ле Бон, Ф. Гіддінгс, М. Лацарус, Г. Штейнталь, В. Вундт.
6. Соціологічні концепції П. Сорокіна.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Які основоположні методи соціологічного вивчення суспільства запропонував Е. Дюркгейм? Як він будував систему соціологічного знання?

2. На чому ґрунтувалася дюркгеймівська концепція суспільного поділу праці? Як вона пов'язана з його баченням суспільного прогресу та розвитком соціальної солідарності?

3. Яку роль Е. Дюркгейм відводив у життєдіяльності суспільства нормам, цінностям та колективним уявленням? Яким було його бачення девіантної поведінки?

4. Які основні положення були висунуті теоретиками солідаризм та синдикалістський федералізм? Чи перегукуються вони з ідеями О. Конта та Е. Дюркгейма, або ж з соціалістичною ідеологією?

5. Які уявлення про соціальні взаємодії у суспільстві запропонували В. Парето, Г. Зіммель, М. Вебер?

6. Що спільного, і що відмінного у соціологічних концепціях капіталізму Г. Зіммеля, М. Вебера, В. Зомбарта та Т. Веблена? Які з цих авторів були апологетами, а які – критиками капіталізму?

7. Чим відрізняється веберівське уявлення про генезу та розвиток капіталізму від марксистського?

8. Чим відрізнялося соціокультурне бачення капіталізму В. Зомбарта від соціокультурного бачення капіталізму М. Вебера?

9. У чому полягала своєрідність поглядів на капіталістичне суспільство, його генезу та його соціальну структуру Т. Веблена?

10. Яку типологію суспільств запропонував Ф. Тьонніс та на чому вона ґрунтувалася? Як він особисто ставився до історичного процесу заміни традиційного суспільства модерним?

11. Які ідеї висували представники психологічного напрямку у соціології?

12. Який внесок зробив П. Сорокін у розвиток соціологічних уявлень про соціальну структуру та динамічні процеси у соціумі?

13. Які основні проблеми соціології революції висунув П. Сорокін та яку модель її як процесу він запропонував? Як це пов'язано із науковою та політичною біографією самого П. Сорокіна?

**Семинар 20. Цивілізаційний підхід
до соціально-історичного процесу**

Мета заняття: проаналізувати основні положення й концепції цивілізаційного підходу до соціально-історичного процесу, розкриваючи наукове значення й визначаючи місце у науковому баченні історії та суспільства.

Питання, що виносяться на обговорення

1. Цивілізаційний підхід до соціально-історичного процесу: теоретико-методологічні засади та понятійний апарат.
2. Класичні концепції циклів локальних цивілізацій: М. Данилевський та О. Шпенглер.
3. Пасіонарна концепція етногенезу Л. Гумільова.
4. Теорія соціокультурної динаміки у соціально-історичному процесі П. Сорокіна.
5. Цивілізаційна модель історії А. Дж. Тойнбі та концепція все-світньої історії К. Ясперса.
6. Концепція «зіткнення цивілізацій» С. Хантингтона.

Питання для самоконтролю та роздумів

1. Як сучасна наука оперує поняттями «культура», «цивілізація»? Що означає термін «локальна цивілізація».
2. У чому полягає основний смисл цивілізаційного підходу до соціально-історичного процесу? У чому його відмінності від формаційного та еволюційного підходів?
3. Яку модель історії та її динаміки пропонують прихильники цивілізаційного підходу? Хто з мислителів минулого виступали тут історичними предтечами?
4. Які бачення історії та її розвитку запропонував М. Данилевський? Як це співвідносилось з його власними ідеологічними поглядами? На яких постулатах базувалася модель історії у О. Шпенглера? Як він оперував поняттями «культура» та «цивілізація»?
5. Що означає метафора О. Шпенглера «присмерк Європи»?
6. Що означає термін «пасіонарність»? У чому полягає внесок Л. Гумільова та його концепції пасіонарності у цивілізаційний підхід?
7. У чому полягала провідна ідея моделювання історії П. Сорокіним?
8. Яку концепцію історії розробив послідовник М. Данилевського та О. Шпенглера А. Дж. Тойнбі?

9. Які А. Дж. Тойнбі виділив фактори як складові механізму виживання та розвитку локальних цивілізацій? Що таке «виклики – відповіді» в цьому контексті?

10. Яка роль еліти у виживанні та розвитку цивілізацій за А. Дж. Тойнбі? У якому значенні А. Дж. Тойнбі вживає поняття «пролетаріат» та якою є його роль у розвитку локальної цивілізації?

11. Чи просліджується баченні історії локальних цивілізацій А. Дж. Тойнбі паралелі з елітістською концепцією В. Парето?

12. Як А. Дж. Тойнбі співвідносив цивілізаційний підхід із глобальною ситуацією ХХ ст. та які прогнози давав на майбутнє?

13. У чому полягає специфіка соціокультурного бачення соціально-історичного процесу К. Ясперса? Чи є його модель історії «чистим» прикладом цивілізаційного підходу?

14. Яку модель історії та сучасності в рамках цивілізаційного підходу пропонував С. Хантингтон? Чи є неминучим, на його думку, «зіткнення цивілізацій»?

РОЗДІЛ 3.

Індивідуальні науково-дослідні завдання

Індивідуальні науково-дослідні завдання є невід’ємною складовою навчального процесу та необхідною ланкою опанування матеріалу навчальної дисципліни. Їхнє призначення – активізація мислення студентів, прищеплення навичок творчої роботи з матеріалом та системного мислення заради цілісного розкриття запропонованої теми.

Видами ІНДЗ, запропонованими для студентів для опанування матеріалу навчальної дисципліни, є аналітичні роботи, реферування та написання коротких есе-творів. Серед аналітичних робіт пропонується робота з першоджерелами – оригінальними творами мислителів, знаковими для того чи іншого етапу розвитку світової соціально-політичної думки.

3.1. Перелік завдань ІНДЗ

Осінній семестр:

1. **Аналітична робота:** Складання *хронологічної таблиці* історії розвитку соціально-політичної думки докласичної доби (до XIX ст.) із відзначенням:

- а) основних етапів (історична доба, століття, роки);
- б) наукових концепцій соціально-політичних мислителів із зазначенням їхньої належності до однієї з основних парадигм;
- в) короткого викладу основних позицій теорії, концепції, твору (творів).

2. **Реферативна робота:** *Реферат-науковий портрет* видатного представника соціально-політичної думки докласичної доби.

Весняний семестр:

1. **Реферативна робота 1:** *Реферат-науковий портрет* видатного представника соціально-політичної думки XIX – поч. XX ст.

2. **Реферативна робота 2:** *Тематичний реферат* – комплексне розкриття теми із запропонованого списку.

3. **Аналітична робота 1:** Складання *хронологічної таблиці* історії розвитку соціально-політичної думки XIX та першої чверті XX ст. із відзначенням:

- а) основних етапів (історична доба, століття, роки);
- б) наукових концепцій соціально-політичних мислителів із зазначенням їхньої належності до однієї з основних парадигм;
- в) короткого викладу основних позицій теорії, концепції, твору (творів).

4. **Аналітична робота 2:** Робота з текстом *першоджерела* – твором представника соціально-політичної думки. Кожен студент має опрацювати *по два твори*.

5. **Творча робота:** Написання *есе* (самостійного тексту-роздуму) на запропоновану тему.

Тематика рефератів:

- 1. Конфуціанство: від історії до сучасності.
- 2. Соціально-політична думка Стародавньої Греції як відображення боротьби аристократичних та демократичних начал.
- 3. Сократ, Платон та Аристотель про форми правління.
- 4. Кругообіг форм правління Полібія як модель історії та політичного процесу.
- 5. Августин Блаженний та Фома Аквінський як ідеологи доби Середньовіччя.
- 6. Н. Макіавеллі про політичне лідерство та політичні технології.
- 7. Теорії «природного права» та «суспільного договору» XVII–XVIII ст. та їх історичне значення.
- 8. Історичне значення французького Просвітництва для становлення соціологічної та політичної науки.
- 9. Європейське Просвітництво та Американська революція: взаємний зв'язок.
- 10. К. Маркс і Ф. Енгельс як фундатори соціології соціального конфлікту.
- 11. К. Маркс та М. Вебер: два погляди на капіталізм.
- 12. Ж.-Ж. Руссо як предтеча анархізму.
- 13. Трансформації марксизму як ідеології.
- 14. Основні напрямки натуралістичної соціології XIX ст.
- 15. Теорії еліт: класична доба та розвиток у XX ст.
- 16. Розвиток наукових поглядів на процес становлення держави від XVII до початку XX ст.
- 17. Теорії імперіалізму к. XIX – XX ст.
- 18. Соціологія та політологія революції класичної доби: А. де Токвіль, К. Маркс і Ф. Енгельс, В. Ленін, П. Сорокін.

19. Соціологічні уявлення класичної доби про традиційне та модерне суспільство.
20. Соціологічна спадщина В. Зомбарта.

Тематика есе:

1. Песимістичні трактування ходу історії як попередження сучасникам та нащадкам.
2. Сунь Цзи: актуальність кризь тисячоліття?
3. Середньовічні ересі як форма соціального протесту.
4. Е. де ла Боесі та парадокс «добровільного рабства».
5. Н. Макіавеллі: уроки для сучасних політиків.
6. Триумф і трагедія французьких якобінців.
7. Історичні долі марксизму.
8. Чим небезпечний соціал-дарвінізм?
9. К. Маркс та Ф. Енгельс – вчені чи ідеологи?
10. М. Бакунін проти К. Маркса: погляд із сьогодення.
11. Г. Спенсер: хто він – ліберал чи консерватор?
12. Анархізм: сильні та слабкі сторони.
13. «Дух капіталізму» чи «капіталістична формація»?
14. «Залізний закон олігархічних тенденцій» Р. Міхельса як попередження масам та вождям.
15. Солідаризм: утопія чи реальність?
16. Теорії імперіалізму кризь призму глобалізації.
17. Геополітика: наука чи ідеологія?
18. Україна у світлі цивілізаційного підходу до історії.
19. Соціокультурний консерватизм та цивілізаційний підхід: що спільного?
20. Харизматична влада та її роль у історії.

Першоджерела:

1. Аристотель. Политика / пер. с древнегреч. С. Жебелева. Москва : РИПОЛ классик, 2016. 529 с.
2. Платон. Государство / пер. с древнегреч. А. Н. Егунова. Москва : АСТ, 2016. 448 с. ; Платон. Законы, послезаконие, письма. Санкт-Петербург : Наука, 2014. 517 [1] с.
3. Мак'явеллі Н. Державець / пер. з італ. Є. Тарнавського. Харків : Фоліо, 2019. 121 с.
4. Боден Ж. Метод легкого познання истории / пер., стаття, примеч. М. С. Бобковой. Москва : Наука, 2000.

5. Руссо Ж.-Ж. Рассуждения о начале и основании неравенства между людьми. Москва : Мультимедийное издательство Стрельбицкого, 2015.
6. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Трактаты / пер. с фр. Москва : «КАНОН-пресс», «Кучково поле», 1998. 416 с.
7. Монтескье Ш. Л. О духе законов / пер. А. Матешука. Москва : Мысль, 1999. 674 с.
8. Бёрк Э. Размышления о революции во Франции / сокр. пер. с англ. Е. И. Гельфанд. Москва : Рудомино, 1993. 144 с.
9. Маркс К., Энгельс Ф. Манифест Коммунистической партии. *Ф. Сочинения*. 2-е изд. Т. 4. Москва : Государственное издательство политической литературы, 1955. С. 419–459.
10. Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства. *Сочинения*. 2-е изд. Т. 2. Москва : Гос. изд-во полит. лит., 1955. С. 28–178.
11. Спенсер Г. Личность и государство / пер. с англ. Челябинск : Социум, 2007. 207 с.
12. Гобино Ж. А. де. Опыт о неравенстве человеческих рас. Москва : Самотека, 2016. 805 с.
13. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. Москва : Наука, 1991. 575 с.
14. Данилевский Н. Россия и Европа. Москва : ИЦ «Древнее и современное», 2002. 550 с.
15. Лебон Г. Психология народов и масс. Санкт-Петербург : Макет, 1995. 311[2] с.
16. Тард Г. Законы подражания. Москва : Академический проект, 2011. 304 с.
17. Тённис Ф. Общность и общество. Основные понятия чистой социологии / пер. с нем. Д. В. Складнев. Санкт-Петербург : Владимир Даль, 2002. 452 с.
18. Хаусхофер К. О геополитике. Работы разных лет / пер. с нем. Москва : Мысль, 2001. 426 [1] с.
19. Ленин В. И. Империализм как высшая стадия развития капитализма. *Полн. собр. соч.* 5-е изд. Москва : Гос. изд-во полит. лит., 1969. Т. 27. С. 385–396.
20. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. *Избранные произведения* / пер. с нем. ; сост., послесл. Ю. Н. Давыдова. Москва : Прогресс, 1990. С. 61–344.
21. Веблен Т. Теория праздного класса / пер. с англ. С. Г. Сорокиной. Москва : Прогресс, 1984. 368 с.

22. Сорокин П. Социология революции. Москва : РОССПЭН, 2005. 704 с.
23. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс : сборник / пер с исп. Москва : ООО «Издательство АСТ», 2002. 509 [1] с.
24. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії / пер. з англ. У 2 т. Київ : Основи, 1995. 614 с.
25. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / пер. с англ. Т. Веллмеева, Ю. Новикова. Москва : «Издательство АСТ», 2003. 603 [5] с.

3.2. Вимоги до виконання окремих видів завдань ІНДЗ

Вимоги до реферативних робіт:

- обсяг реферату – 12–15 сторінок формату А4, кегль – 14, інтервал – 1;
- структурування: основна частина, вступ, висновки, список використаної літератури;
- опрацювання наукової літератури та подання її списку, складеного з реально існуючих та доступних джерел;
- самостійність вступу, коментарів, посилання на цитати, фактологічний матеріал;
- уміння захистити роботу, принципи її виконання, результати – у разі вимоги викладача;
- охайне оформлення: титульний аркуш, вирівнювання тексту, пробіли, кегль, інтервал, абзаци, чистові аркуші тощо.

Вимоги до аналітичної роботи 1 (таблиці):

- колонки таблиці: 1) основні хронологічні етапи; 2) мислителі, вчені та наукові школи; 3) основні концепції, погляди; 4) висновок про внесок у розвиток наукової думки;
- акцентування уваги на концепціях ХІХ–ХХ ст.;
- наведення концепцій, що відносяться до зарубіжної та вітчизняної думки / науки;
- використання для підбору матеріалу не менше п'яти літературних джерел.

Вимоги до аналітичної роботи 2 (текст першоджерела):

- самостійне прочитання першоджерела;
- власне резюме обсягом до 2-х друкованих аркушів (формату А4, шрифт – Times New Roman, кегль – 14, інтервал – 1,5) або 3-х рукописних сторінок зошиту.

Вимоги до творчої роботи (есе):

- обсяг есе – 5 сторінок друкованого тексту (формат А4, шрифт – Times New Roman, кегль – 14, інтервал – 1,5);
- наявність власної думки та висновків;
- уміння захистити роботу, принципи її виконання, результати у разі вимоги викладача;
- охайне оформлення: титульний аркуш, вирівнювання тексту, пробіли, кегль, інтервал, абзаци, чистові аркуші тощо.

Роботи, що здаються з недотриманням вказаних вимог, оцінюються мінімально або ж не оцінюються взагалі та повертаються на доопрацювання.

РОЗДІЛ 4.

Контроль за рівнем засвоєння студентами навчального матеріалу

4.1. Форми контролю та система оцінювання роботи студентів

Форми контролю

Контроль за засвоєнням матеріалу та підвищення рівня знань студентів здійснюється у формі поточного та підсумкового етапів:

1. *Поточний контроль* – проводиться під час вивчення тем, проведення семінарських занять, виконання студентами ІНДЗ та написання підсумкової контрольної роботи у формі тестових завдань.

2. *Підсумковий контроль* – проводиться відповідно до навчального плану у формі семестрового екзамену, який:

– має на меті перевірку знань студентів з теорії і виявлення навичок застосування отриманих знань під час вирішення практичних завдань, а також навичок самостійної роботи з навчальною і науковою літературою;

– проходить в усній формі за білетами, що містять по 3 питання.

Система оцінювання роботи студентів

Осінній семестр:

Назва заходу	Термін проведення	Кількість заходів	Кількість балів за 1 захід	Разом
Опитування та доповіді на семінарських заняттях	Протягом семестру	8	4-5	40
Аналітична робота (хронологічна таблиця)	До сесії	1	20	20
Реферат	До сесії	1	20	20
Контрольна робота (тестування)	Перед сесією	1	20	20
Загалом (агестація):				100

Весняний семестр:

Назва заходу	Термін проведення	Кількість заходів	Кількість балів за 1 захід	Разом
Опитування та доповіді на семінарських заняттях	Протягом семестру	4–5	4–5	20
Аналітична робота (хронологічна таблиця)	До сесії	1	5	5
Реферати	До сесії	2	8	16
Творча робота (аналіз першоджерела)	До сесії	1	5	5
Написання есе	До сесії	1	4	4
Контрольна робота (тестування)	Перед сесією	1	10	10
Екзамен				40
Загалом				100

**Загальна шкала (національна та ECTS)
оцінювання підсумків навчання**

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
75–81	C		
67–74	D	задовільно	
60–66	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Оцінку «відмінно» (≥90 балів, A) заслуговує студент, який:

- усесбічно, систематично і глибоко володіє матеріалом навчальної програми з дисципліни;
- уміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;

- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх під час вивчення навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

Оцінку «дуже добре» (82–89 балів, В) заслуговує студент, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, у тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправляє, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

Оцінку «добре» (75–81 балів, С) заслуговує студент, який:

- у цілому роботу виконав, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вмів порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, у цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою.

Оцінку «задовільно» (67–74 балів, D) заслуговує студент, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки під час виконання завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

Оцінку «достатньо» (60–66 балів, E) заслуговує студент, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній

професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні вимоги; знання мають репродуктивний характер.

Оцінку «незадовільно» (35–59 балів, FX) одержує студент, який:

– виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

Оцінку «незадовільно» (<35 балів, F) одержує студент, який:

– володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;

– допускає грубі помилки у виконанні завдань, передбачених програмою;

– не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності без повторного вивчення дисципліни.

Максимальна кількість балів, яку може отримати студент протягом вивчення курсу, – 100 балів:

– 80 балів до сесії осіннього семестру;

– 20 балів за атестаційну контрольну роботу осіннього семестру;

– 50 балів до сесії весняного семестру;

– 20 балів за атестаційну контрольну роботу весняного семестру;

– 40 балів на екзамені за підсумками вивчення дисципліни (весняний семестр).

4.2. Критерії оцінювання роботи студентів

1. Опитування на групових заняттях – форма контролю, яка дозволяє оцінити вміння студентів самостійно опрацьовувати матеріал та викладати його, відповідати на запитання викладача та колег. Максимальна оцінка за відповідь на семінарському занятті – 5 балів.

Критерії оцінювання

Оцінка 5 балів ставиться у випадку, коли:

– студент вільно володіє визначеними програмою знаннями й уміннями;

– правильно і в достатній кількості добирає необхідні для відповіді факти;

– висловлює власне ставлення до навчального матеріалу;

– відповідь чітка і завершена;

– грамотне мовлення.

Оцінка 3–4 бали ставиться відповідно до попередніх вимог, але:

- студент має незначні ускладнення під час використання визначених програмою знань і умінь;
- у доборі фактів припускається незначних помилок;
- власне ставлення студентом висловлюється, але в аргументації трапляються окремі неточності;
- грамотне мовлення.

Оцінка 1–2 бали ставиться в такому випадку:

- студент користується лише окремими знаннями й уміннями;
- порушує логіку викладу;
- відповідь недостатньо самостійна;
- аргументація слабка;
- є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу та висновках;
- мовлення спрощене, неграмотне.

Оцінка 0 балів ставиться в разі незнання більшої частини матеріалу, відсутності будь-якої логіки викладу, а саме:

- студент не володіє необхідними для здійснення завдання уміннями;
- головного фактичного матеріалу не знає.

2. Завдання для самостійної роботи (ІНДЗ)

Загальними критеріями оцінювання виконання ІНДЗ виступають:

- повнота виконання вимог до пошукових та творчих робіт (*див. п. 2.2.*) – 50 % від підсумкової оцінки;
- охайність оформлення – 25 % від підсумкової оцінки;
- своєчасність виконання та подання на перевірку перед сесією («дедлайн») – 25 % від підсумкової оцінки.

Критерії оцінювання комплексної аналітичної роботи (хронологічної таблиці) у осінньому семестрі:

- 0 балів – робота не виконана;
- 5–8 балів – суттєво бракує інформаційного насичення, не дотримана логіка викладу матеріалу, немає посилань на використані джерела;
- 8–12 балів – є зауваження до підбору матеріалу та його інтерпретації, завершеності;
- 13–16 балів – є зауваження щодо окремих пунктів аналізу;

- 17–19 балів – є окремі зауваження до оформлення;
- 20 балів – робота містить адекватний підбір матеріалу, цілісна, завершена.

Критерії оцінювання комплексної аналітичної роботи (хронологічної таблиці) у весняному семестрі:

- 0 балів – робота не виконана;
- 2 бали – суттєво бракує інформаційного насичення, не дотримана логіка викладу матеріалу, немає посилань на використані джерела;
- 3 бали – є зауваження до підбору матеріалу та його інтерпретації, завершеності;
- 4 бали – зауваження щодо окремих пунктів аналізу та зауваження до оформлення;
- 5 балів – робота містить адекватний підбір матеріалу, цілісна, завершена.

Критерії оцінювання реферату осіннього семестру:

- 0 балів – робота не виконана;
- 5–7 балів – не дотримано вимог до обсягу та оформлення, суттєво бракує інформаційного насичення, невизначена структура та не дотримана логіка викладу матеріалу, немає посилань на використані джерела та адекватних висновків;
- 8–10 балів – є зауваження до підбору матеріалу та його викладення й щодо висновків;
- 11–15 балів – є окремі зауваження щодо змістовності поданого матеріалу в плані розкриття теми та до висновків;
- 16–19 балів – є окремі зауваження щодо оформлення;
- 20 балів – робота цілісна, завершена, адекватно розкриває тему та містить обґрунтовані висновки.

Критерії оцінювання реферату весняного семестру:

- 0 балів – робота не виконана;
- 3 бали – не дотримано вимог до обсягу та оформлення, суттєво бракує інформаційного насичення, невизначена структура та не дотримана логіка викладу матеріалу, немає посилань на використані джерела та адекватних висновків;
- 4 бали – є зауваження до підбору матеріалу та його викладення й щодо висновків;
- 5–6 балів – є окремі зауваження щодо змістовності поданого

матеріалу в плані розкриття теми та до висновків;

– 7 балів – є окремі зауваження щодо оформлення;

– 8 балів – робота цілісна, завершена, адекватно розкриває тему та містить обґрунтовані висновки.

Критерії оцінювання творчої роботи (аналіз першоджерела):

– 0 балів – робота не виконана або рукописний конспект неможливо прочитати;

– 1 бал – у конспекті не розкрито основні положення, що містяться у першоджерелі, резюме недостатнє, є суттєві зауваження до оформлення;

– 2–3 бали – є зауваження щодо змістовності аналізу та резюме;

– 4 бали – є окремі зауваження до конспектування та / або до резюме, а також до оформлення;

– 5 балів – робота цілісна, завершена, резюме містить адекватний аналіз першоджерела.

Критерії оцінювання есе:

– 0 балів – робота не виконана;

– 1–2 бали – есе суттєво бракує аргументації самостійності, аргументації, висновків, робота належним чином не оформлена;

– 3 бали – есе має окремі зауваження щодо висновків та оформлення;

– 4 бали – есе самостійне, оригінальне, містить завершену систему аргументації та висновків, адекватно оформлене.

4.3. Атестаційна контрольна робота та екзамен

Атестаційна контрольна робота виконується студентами за підсумками обох навчальних семестрів та містить:

1. *Теоретичну частину* – комплексне розкриття тематичних питань.

2. *Тестову частину* – виконання тестів та практичних завдань.

Критеріями оцінювання атестаційної контрольної роботи виступають:

– правильна відповідь на одне тестове питання: $0,25 \text{ б.} \times 20 = 5 \text{ б.}$;

– повнота та правильність розкриття концептуального питання: $1,33 \text{ б.} \times 3 = 5 \text{ б.}$

Приклад варіанта атестаційної контрольної роботи

Атестаційна контрольна робота

Варіант 1

Теоретичні питання

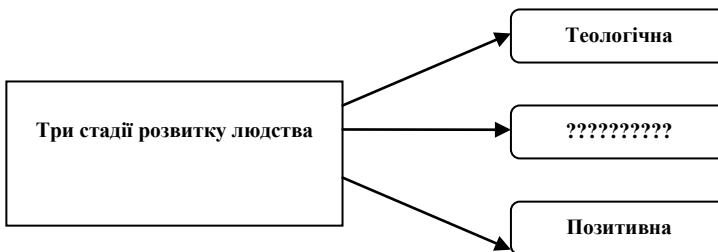
1. Соціально-політична філософська думка Стародавньої Індії.
2. Родоначальники соціології: О. Конт та Г. Спенсер.

Тести

1. Формацийний підхід до етапізації соціально-історичного пов'язаний з ім'ям:

- а) К. Маркса та Ф. Енгельса;
- б) Г. Спенсера;
- в) Дж. Віко;
- г) О. Конта.

2. Яка стадія етапізації розвитку суспільства, запропонованої О. Контом, пропущена на рисунку?

3. Американські мислителі часів Американської революції та війни за незалежність поділялися на такі ідейно-політичні табори:

- а) федералісти та республіканці;
- б) революціонери та роялісти;
- в) індепенденти, левелери та дігери;
- г) помірковані, революційні демократи та утопічні комуністи.

4. Термін «політична ідеологія» було запроваджено:

- а) А. Дестютом де Трасі;

- б) Ш. Л. Монтеск'є;
- в) Вольтером;
- г) К. Марксом та Ф. Енгельсом.

5. У типології суспільств та їх історичного розвитку Г. Спенсером виділялися:

- а) первісне та цивілізоване суспільство;
- б) первісне, рабовласницьке, феодальне та капіталістичне суспільство;
- в) аграрне та індустріальне суспільство;
- г) військове та промислове суспільство.

6. У типологізації Аристотеля виділялося шість форм правління: Царство – Тиранія – _____ – Олігархія – Політія – Демократія. Зазначте пропущену.

7. Вершиною соціально-політичної думки офіційного середньовічного католицизму стало вчення такого мислителя:

- а) Фоми Аквінського;
- б) Августина Блаженного;
- в) Марсілія Падуанського;
- г) Патріарха Фотія I.

8. Серед давньокитайських вчень єдиним, яке ставило питання про державне реформаторство, було вчення:

- а) моїзму;
- б) легізму;
- в) даосизму;
- г) конфуціанства.

9. Що з нижченаведеного, що відноситься до соціально-політичного вчення Н. Макіавеллі, позначається як «макіавеллізм»:

- а) спонукальними мотивами діяльності й поведінки людей є приватні інтереси;
- б) політика є автономною сферою людської діяльності;
- в) сильна централізована абсолютна монархія, яка рятує від хаосу й суперечок;
- г) у політиці всі засоби гарні, якщо вони слугують наміченим цілям.

10. Термін «утопія» пішов від назви однойменного твору такого мислителя:

- а) Т. Кампанелли;
- б) Т. Гоббса;
- в) Т. Мора;
- г) К. Маркса.

Питання для підготовки до екзамену

Зазначений перелік питань включає лише тематику донаукового та класичного етапів розвитку соціально-політичної думки, викладену у рамках цього видання.

1. Базові наукові категорії соціологічної теорії суспільства та соціальних змін.
2. Типологізація та агенти соціальних змін.
3. Поняття, структура та функції світогляду.
4. Історичні форми світогляду: міфологічний, релігійний та філософський.
5. Етапізація історії розвитку соціально-політичного знання.
6. Методи вивчення історії соціально-політичної думки.
7. Соціально-політична думка Стародавнього Сходу: Єгипет та Месопотамія.
8. Соціально-політична думка Стародавнього Сходу: Давня Індія.
9. Соціально-політична думка Стародавнього Сходу: Давній Китай.
10. Цивілізаційно-світоглядні відмінності Стародавнього Сходу та європейської Античності.
11. Аристократична лінія соціально-політичної думки Стародавнього Греції.
12. Соціально-політичне вчення Платона.
13. Демократична лінія соціально-політичної думки Стародавнього Греції.
14. Політичне вчення та погляди на суспільство Аристотеля.
15. Соціально-політична думка Стародавнього Риму.
16. Філософія історії у Стародавній Греції й Стародавньому Римі.
17. Геродот та Фулідід як родоначальники історичної науки.
18. Циклічна модель зміни форм правління Полібія.
19. Феодальне суспільство: загальна характеристика.

20. Релігійна свідомість християнства та християнська філософія історії.
21. Соціально-політичні вчення докатолицьких «батьків церкви».
22. Соціально-політичне вчення Ф. Аквінського.
23. Соціально-політичні думки у християнських ересьях.
24. Соціально-політичні вчення У. Оккама та М. Падуанського.
25. Соціально-політична думка Візантії та середньовічного Арабського Сходу.
26. Соціально-політична думка Реформації та утопічного комунізму початку Нового часу.
27. Соціально-політичні концепції Н. Макіавеллі та Ж. Бодена.
28. Соціально-політичні концепції Г. Гроція та Б. Спінози.
29. Соціально-політична думка часів Англійської буржуазної революції XVII ст., концепції Т. Гоббса та Дж. Локка.
30. Суспільно-політичне значення доби та ідейно-політичні табори французького Просвітництва.
31. Соціально-політичні концепції поміркованого табору французького Просвітництва.
32. Соціально-політичні концепції радикального, революційного та утопічно-комуністичного таборів французького Просвітництва та революції.
33. Ідейно-політичні табори Американської революції та соціально-політичні концепції їх представників.
34. Філософія історії Нового часу та доби Просвітництва.
35. Суспільні передумови та методологічні засади становлення соціології як науки.
36. О. Конт як родоначальник соціологічної науки.
37. О. Конт про соціально-історичний процес та майбутнє суспільство.
38. Г. Спенсер як фундатор соціологічного еволюціонізму та системології суспільства.
39. Класифікації суспільств та ідеологічні погляди Г. Спенсера.
40. Географічна школа, соціальний дарвінізм та соціальна групова конфліктологія.
41. Расово-антропологічна школа.
42. Політична ідеологія та класифікації ідеологій.
43. Класичні політичні ідеології XIX ст. та суспільні умови їх виникнення.
44. Лібералізм та консерватизм XIX ст., їх подальша еволюція.

45. Марксистський історичний матеріалізм: концепція суспільного устрою та рушійних сил розвитку суспільства.
46. Марксистська концепція класової структури суспільства, держави, класової боротьби та соціальної революції.
47. Марксистська формаційна концепція соціально-історичного процесу.
48. Соціалізм як ідеологія та його різновиди.
49. Марксистське комуністичне вчення.
50. Марксизм, робітничий рух та соціал-демократія у XIX – на поч. XX ст.
51. Немарксистські концепції соціалізму XIX ст.
52. Анархізм, його різновиди та головні представники.
53. Початок окреслення та інституціоналізація політології як науки.
54. Соціально-політичні концепції А. де Токвіля.
55. Соціально-політичні концепції Г. Гегеля.
56. Теорії еліт Г. Москі та В. Парето, концепція політичних груп А. Бентлі.
57. Концепції олігархізації політичних партій М. Острогорського та Р. Міхельса.
58. Концепція влади, легітимності, бюрократії М. Вебера.
59. Постановка питання про маси у наукових та ідеологічних конструкціях.
60. Маси, натовпи та ватажки у теоріях Г. Ле Бона і Г. Тарда.
61. Маси, натовпи та ватажки у теоріях М. Михайловського, В. Бехтерева та Л. Войтоловського.
62. Теорія інстинктивності, несвідомого та злочинного у психології мас У. МакДугалла, У. Троттера, З. Фрейда, К. Г. Юнга та С. Сігеле.
63. Ідейно-політична боротьба у Росії у XIX – на поч. XX ст.
64. Соціологічна та політична наука у Росії у XIX – на поч. XX ст.
65. Соціологічна концепція Е. Дюркгейма, концепції солідаризму Л. Буржуа та Л. Дюгі.
66. Соціологічна теорія типів суспільства Ф. Тьонніса.
67. Соціологія капіталізму Г. Зімеля, М. Вебера, В. Зомбарта та Т. Веблена.
68. Психологічний напрям у соціології на рубежі XIX–XX ст.
69. Соціологічні концепції В. Парето та Г. Зімеля.
70. Соціологічні концепції М. Вебера та П. Сорокіна.

71. Цивілізаційний підхід до соціально-історичного процесу XIX–XX ст.
72. Концепції геополітики та імперіалізму.

Зразок «нульового» варіанта екзаменаційного білета

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 0

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальність: 052 «Політологія», 054 «Соціологія»

Навчальна дисципліна

ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

Варіант № 0

1. Методи вивчення історії соціально-політичної думки (10 балів).
2. Політичні ідеології XIX ст. та суспільні умови їх виникнення (15 балів).
3. Соціологічні концепції М. Вебера та П. Сорокіна (15 балів).

Затверджено на засіданні кафедри соціології та політології.

Протокол № ___ від «___» 20__ року.

Завідувач кафедри
Екзаменатор

Рекомендована література

Основна література

1. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень : навч. посіб. Київ : ВД «Професіонал», 2006. 432 с.
2. Історія вчень про державу і право : підручник / за ред. проф. Г. Г. Демиденка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 256 с.
3. Історія політичної думки : підручник. У 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий світ, 2017. Т. 1 : Від зародження до початку ХХ ст. 403 с. ; Т. 2 : ХХ – початок ХХІ ст. 598 с.
4. Історія політичної думки : навч. посіб. / уклад. Карасевич А. О. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. 651 с.
5. Історія соціології : навч. посіб. / за ред. І. П. Рушенка. Харків : ТОВ «Планета-прінт», 2017. 442 с.
6. Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 414 с.
7. Кирилюк Ф. М. Новітня політологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 564 с.
8. Кудряченко А. І., Рудич Ф. М., Храмов В. О. Геополітика : підручник. Київ : МАУП, 2004. 296 с.
9. Марчук В. П., Марчук Г. В. Історія політичних і правових вчень : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім "Персонал"», 2009. 480 с.
10. Обермко О. А., Ядов В. А. Общетеоретические подходы к анализу социального развития и социальных изменений. URL: <https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/wk4158pbk0/direct/67394278>.
11. Рахманов О. А., Бульбенюк, С. С., Манелюк Ю. М. Історія соціології : навч. посіб. У 2-х кн. Київ : КНЕУ, 2017. 279 с.
12. Себайн Дж. Г., Торсон Т. Л. Історія політичної думки / пер. з англ. Київ : Основи, 1997. 838 с.
13. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 472 с.
14. Штомпка П. Социология. Анализ современного общества / пер. с польск. С. М. Червонной. Москва : Логос, 2005. 664 с.
15. Ящук Т. І. Філософія історії : курс лекцій. Київ : Либідь, 2004. 536 с.

Додаткова література

1. Алмонд Г. Политическая наука. История дисциплины / пер. с англ. *Политическая наука: новые направления*. Москва : Вече, 1999. С. 86–93.
2. Арон Р. Этапы развития социологической мысли / пер. с фр. ; общ. ред. и предисл. П. С. Гуревича. Москва : Издательская группа «Прогресс» – «Политика», 1992. 608 с.
3. Афанасьев В. В. Историческая социология Данилевского, Шпенглера и Сорокина. *Социологические исследования*. 2005. № 5. С. 129–137.
4. Гофман А. Б. Семь лекций по истории социологии : учеб. пособие. Москва : Книжный дом «Университет», 2008. 240 с.
5. Демещук А. В. Цивілізаційна теорія Арнольда Джозефа Тойнбі. URL: <http://kuprienko.info/demeshhuk-a-v-tsvivilizatsijna-teoriya-arnol-da-dzhzefa-tojnbj/>.
6. Захарченко М. В., Погорілий О. І. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.). Київ : Либідь, 1993. 336 с.
7. История политических и правовых учений : учебник / под общ. ред. В. С. Нерсисянца. Москва : Норма, 2004. 944 с.
8. История социологии в Западной Европе и США : учебник / отв. ред. Г. В. Осипов. Москва : Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА-М), 2001. 576 с.
9. Капитонов Э. А. Социология ХХ века. История и технология : учеб. пособие. Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. 512 с.
10. Капитонов Э. А. История и теория социологии : учеб. пособие. Москва : «Издательство ПРИОР», 2000. 368 с.
11. Козырев Г. И. Социальные процессы и изменения. *Социологические исследования*. 2005. № 3. С. 113–119.
12. Короткова М. Н. «Конец истории» или «столкновение цивилизаций»? Вопрос о будущем миропорядка. *Вестник Удмуртского университета: Сер. История и филология*. 2012. Вып. 1. С. 83–89.
13. Мачин И. Ф. История политических и правовых учений : учеб. пособие. Москва : Юрайт-Издат, 2007. 208 с.
14. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства : Навч. посіб. Київ : Либідь, 2001. 360 с.
15. Погорілий О. І. Соціологічна думка ХХ століття : навч. посіб. Київ : Либідь, 1996. 224 с.
16. Ручка А. О., Танчер В. В. Курс історії теоретичної соціології : навч. посіб. Київ : Наукова думка, 1995. 224 с.

17. Серков П. С., Волков Ю. К. Концепции направленности исторического процесса в философии и социологии истории. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsii-napravlennosti-istoricheskogo-protsessa-v-filosofii-i-sotsiologii-istorii>.

18. Скворець В. О. Соціальний прогрес як суспільствознавча проблема. *Гуманітарний вісник ЗДА*. 2011. № 47.

19. Худяков С. И. Социокультурная динамика: анализ основных теорий. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsiokulturnaya-dinamika-analiz-osnovnyh-teoriy>.

20. Шишкин М. В. Теории империализма: особенности становления и развития. URL: http://www.intelros.ru/pdf/vopros_pol_ek/2017_01/8.pdf.

21. Юрій М. Ф. Людина і світ : підручник. Київ : Дакор, 2006. 460 с.

22. Ярошенко А. О. Курс лекцій з історії соціології : підручник. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. 195 с.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

**Артур Михайлович
ФЕСЕНКО,
Вікторія Олександрівна
ЧОРНА,
Лариса Володимирівна
БРОННІКОВА,
Богдан Богданович
БОНДАРЕЦЬ**

ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

(Донауковий та класичний етапи):

з підготовки до поточного і семестрового контролю
для студентів спеціальностей

052 «Політологія» та 054 «Соціологія»

Методичні вказівки

Випуск 381

Редактор.

Технічний редактор *О. Петроченко*. Комп'ютерна верстка *Н. Кардаш*.
Друк *С. Волинець*. Фальцювально-палітурні роботи *О. Мішалкіна*.

Підписано до друку 11.01.2022.

Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.

Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.

Ум. друк. арк. 4. Обл.-вид. арк. 2,6.

Тираж 5 пр. Зам. № 6055.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.

54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.